

Ціна 2.50 дол.

НОВІ ДНІ

• NOWI DNI •

УКРАЇНСЬКИЙ УНІВЕРСАЛЬНИЙ ЖУРНАЛ

Vol. XXXVI

ЛИСТОПАД — 1985 NOVEMBER

№ 429

Н О В І Д Н І

A Ukrainian Monthly published every month
except August by the Nowi Dni Co. Ltd.
in Toronto, Ont., Canada

N O W I D N I
P.O. Box 130
ETOBICOKE, ONT., CANADA
M9C 4V2

Tel.: (416) 621-2605

Editor-in-Chief: M. Dalney

Second Class Mail Registration Number 1668
International Standard Serial Number ISSN 0048-1017

1 YEAR SUBSCRIPTION — РІЧНА ПЕРЕДПЛАТА:

CANADA: Can. dol. 18.00 кан. дол.
U.S.A.: U.S. dol. 18.00 амер. дол.

OVERSEAS — ЗАОКЕАНСЬКІ КРАЇНИ:

Can. dol. 21.00 кан. дол.
AVIO — Can. dol. 30.00 кан. дол.

НАШІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

AUSTRALIA — АВСТРАЛІЯ:

Mr. T. Myronenko, P. O. Box 302
Parramatta, N. S. W. 2150 Australia
Mr. Z. Steciuk, 10 Bates Court
Jacana 3047, Vic. Australia
Mr. A. Komar, 62 Cullford Ave.,
Klemzig 5087, S.A. Australia

GR. BRITAIN — ВЕЛ. БРИТАНІЯ:

Mr. A. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd.
London W. 11, England

U.S.A. — СПОЛ. ШТ. АМЕРИКИ:

Чикаго і околиці:

Mr. D. Hrushetskyj, 2635 Spruce Street
River Grove, Ill. 60171, USA

Філадельфія і околиці:

Mr. S. Jewsevskij, 420 Woodhaven Place,
Philadelphia, Pa. 19116, USA

Бостон і околиці:

Mrs. L. Dijak, 115 Connell Dr.
Stoughton, Mass., 02072, USA

CANADA — КАНАДА:

Тандер Бей:

Mr. P. Swyrydenko, 133 Bethune Street
Thunder Bay "F", Ont. P7C 2G4

Засновник і редактор 1950-1969 П. К. Волиняк

Видає Спілка "НОВІ ДНІ" з обм. відповідальністю

Мар'ян Дальний — головний редактор
Редколегія: Тоня Горохович, Василь І. Гришко,
Дмитро Кислиця, Олексій Коновал, Карпо Рогов-
ський.

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

- Марта Гарнавська — МАКІЯВЕЛІВСЬКИЙ
ПОЛУДЕНОК З АРХИПЕНКОМ 1
- Докія Гуменна — МАГІЯ І ЕЛЕКТРОНІКА 2
- Василь Сокил — ЧЕРЕЗ ГОРИ І ДОЛИНИ,
ОКЕАНИ І МОРЯ (закінчення) 4
- Дмитро Чуб — ВИДАТНИЙ ПОЕТ-НЕОКЛЯ-
СИК МИКОЛА ЗЕРОВ 8
- Оксана Вікул — ЯК Я ЙОГО ПАМ'ЯТАЮ 11
- Око — 150-РІЧЧЯ МАРК ТВЕЙНА 14
- М. Воскобійник — УКРАЇНСЬКІ ВИЗВОЛЬНІ
ПЕРСПЕКТИВИ І РОЛЯ УРДП (II) 16
- Ніна Тарасюк — ЧОМУ ВТІКАЮТЬ ЛЮДИ
З РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ? 20
- Олександра Ю. Копач — У ПОШУКАХ ЗА
АВТОРОМ "СЛОВА О ПОЛКУ ІГОРЕВИМ" 21
- Володимир Медведєв — АВТОР НЕВІДОМИЙ
І... ВІДОМИЙ 22
- Мар'ян Дальний — ЯКА ДОВГА НІЧ... 25
- Надія Педан-Попіль — МІСЦЯМИ ЗАПО-
ЗОРЗЬКИМИ 27
- Яків Менакер — ДЕЯКІ ЗАВВАГИ НА ЛИСТ
ПАНА Д. МІРШУКА 28
- К. Р. — "Чайка" З АВСТРАЛІЇ В ТОРОНТО 30
- Дарія Даревич — 50-ЛІТТЯ ТВОРЧОЇ ПРАЦІ
І РЕТРОСПЕКТИВНА ВИСТАВКА МИРОНА
ЛЕВИЦЬКОГО 31
- М. Нестор, Д. Рибалка — ЛИСТИ ДО РЕДАКЦІЇ 32

На першій сторінці обкладинки: Ілюстрація худож-
ника В. Лопати до "Слова о Полку Ігоревім" (див.
стор. 21-22).

Ол. Архипенко — Король

• Передруки і переклади дозволені за поданням джерела. • Статті з поданими іменами авторів не
конче висловлюють погляди редакції. • Незамовлених матеріалів редакція не повертає. • Редакція
не відповідає за зміст платних оголошень і застерігає собі право виправляти і скорочувати на-
діслані матеріали.

Література, наука, мистецтво, суспільне життя

Ол. Архипенко — король Соломон

"Чотирнадцятифутове й півтора тонне абстрактне зображення царя (короля) Соломона, виконане скульптором Олександром Архипенком, поставлене 26 квітня ц. р. на кампусі Пеннсильванського університету.

"Король Соломон" — це побільшена версія 4-футового оригіналу, виконана вже після смерті Архипенка (1964) під наглядом дружини скульптора.

Марта ТАРНАВСЬКА

МАКІЯВЕЛІВСЬКИЙ ПОЛУДЕНОК
З АРХИПЕНКОМ

Титові Геврикові

*Прийшов його милість король Соломон
у гості не тільки до мене —
нікого, о́тначе, не взяв у полон,
лише серце моє незбагненне.*

*Пройшов він крізь простір, пройшов він крізь час
— король цей для вчора й для завтра.
Біблійну кирею надів він для нас,
чи може це плащ космонавта?*

*Не одяг, корона, не помах жезла
говорять про силу і владу —
німий маєстат — оборона від зла,
що хаос приводить до ладу.*

*Рішучість, повага — пануй і веди!
— Історія місце присудить —
Не страх, а довіру і гідність буди,
і підуть за покликом люди.*

*Щось людське в цій бронзі. Округлість і гладь
пом'якшують грані кубізму.
Абстрактна усмішка, мов тихе "поглядь!"
Володар цей має каризму.*

травень 1985

Архипенко, родом з України, тепер визнаний як один з найвидатніших інноваторів модерної скульптури... Йому завдячують існування мистецькі школи в Парижі, Нью-Йорку, Лос-Анжелесі і в Чикаго (де він якийсь час працював). Перед своєю смертю Архипенко проживав і працював у Вудстоці, Нью-Йорк."

(З повідомлень у "Пенн Пейпер", "Амеріка" та в інших американських часописах)

МАГІЯ І ЕЛЕКТРОНІКА

(Із збірки "Прогулянка алеями мільйоноліть")

— От уявімо собі, що якоїсь одної хвилини загинуло все людство. Чи може таке бути?

Богдан мав, либонь, на увазі оце людство, весь мільйон нью-йоркців, що висипало на безконечний пляж Коні-Айленд. З цього помосту, виведеного перпендикулярно до берегової лінії далеко в океан, приятелям справді видно було ген-ген простори безконечного пляжу з насипаними, мов пісочком, людьми. На цьому ж помості влаштувалися рибалки всіх вір і гатунків і всі закидували свої вудки та вудочки в зелені хвилі океану.

Серед них і ці два приятелі, Богдан і Теодор. Тільки риба чомусь не цікавилася їхніми заманками і друзі розважались усякими такими розмовами. На океанському повітрі гарно думається. А почалася розмова ця згадкою, що минулого тижня океанська хвиля ринула стіною на весь пляж, аж до передпляжного помосту.

— Хоч практично я собі ніяк не можу уявити цього, — відказав Теодор на Богданове питання, — але теоретично, думаю, що може. І либонь не раз уже таке було. Летіла комета, зачепила хвостом планету, все спалахнуло, згоріло, залишився тільки пил, що закрити сонце на сотні років. І жадного життя.

— Або раптом усі льоди Арктики й Антарктики розмерзлися, — уявив Богдан, — і всю сушу залляли води. Потонуло все живе. Ніяких слідів. Жадна археологія не має на чому будувати теорії про сліди якогось минулого життя на Землі. Може ж таке бути?

— Але... Якщо не залишилося жадних слідів, — раптом заперечив Теодор, — то де взяли перекази про отакі катаклізми?

— Десь таки може zostалися, — прикинув Богдан. — От уявімо собі, таке сталося. Не колись — тепер. Оці всі гори й долини з хмаросягами, морями й парками захлюпнула вода, як оце недавно цей пляж... І залишилася десь у горах лишень купка "адамів" і "єв". Вони починають нове людство. Нічого ж у них нема, тільки палиця й каменюка. Але вони, по-перше, вже не якісь "гвінеопітеки", не гуманоїди, а цілком викінчений "гомо сапієнс", людина розумна, стоїть на найвищому щаблі творчості архітекта Природи... А по-друге, хоч здичавіли, а щось таки знають, чули, деякі навіть бачили... Це ж ХХ-е століття. Їхні діти чують перекази (хоч самі вже того не бачили) про розмову на далекій відстані, про те, як людина дивиться на шматок паперу й знає, що діється за тисячу кілометрів у цей самий час, про вогонь і світло в руці людини, про таких великих птахів, у животі яких сидять люди... Що вони про це все думають?

— Не інакше, що це чудо. А про людей у животі птаха, що то — чародії, боги... Вони розкажуть своїм нащадкам...

Але Богдан не дає Теодорові сказати, що розкажуть-перекажуть...

— Вони хоч і дикуни вже, вірніше, здичавіли, але їм стелеться довга-предовга дорога, щоб таки дійти через яких п'ять тисяч років до того, що дійшла цивілізація ХХ-го століття. Я кажу п'ять тисяч, бо стільки приблизно й наша цивілізація налічує. Десять тисяч років тому — це неолітики-варвари, а вже сьогодні — атомово-електронна доба. Це невеликий час на тлі віку плянети Землі.

Теодор додав:

— Може й перевищити нашу?

Богдан:

— А заким до вищої, то те, що пам'ятали пращури, обросте фантастикою і стане мітами, казками. А тоді майбутні вчені почнуть дошукуватися розгадки таємниць людського існування на цій планеті...

Теодора турбує щось інше. Звідки в людей узялася ідея про надприродні риси у тих істот, що фігурують у мітах?

— Міти ж повідають про істот, що вміють раптово з'являтися, зникати, міняти свій вигляд, ставати птахами чи звірами. Вони вміють переноситися з одного кінця світу в другий умить, без часу. Вони можуть існувати одночасно в кількох місцях. Вони можуть зменшуватися до мухи (чи там бджоли) і можуть ставати велетнями понад уяву... Звідки все це?

Богдан додав:

— А ще крім того, у всіх цих мітах (чи то грецьких, чи скандинавських, чи ще яких) вони живуть не серед людей, а в своїх оселях... Олімп... Асгард у небі, до цього Асгарду треба добиратися мостом-веселкою, бачиш ти... У горах Гімалаїв, у підземних печерах, у глибинах океанів...

Теодор, хоч і згоден із Богданом, але пригадав ще одну деталь:

— І одночасно вони, ці боги, мають такі самі пристрасті й слабості, як і земні люди. Вони й хворіють, і старіють, і вмирають. Вони між собою сваряться, вживають різних хитрощів, підстроюють каверзи. А головне, вони потребують жертв... От, для чого вони людей створили. Щоб їх, богів, обслуговували та їм приносили жертви... Як це так? Боги ж усе мають, нащо їм? Словом, це якісь окупанти, що вимагають обслуговування завойованих. Звідки ж узялася ідея визиску, як не в цих переказах?..

— Які ти маєш на увазі?

— Найраніші, що дійшли до наших часів, шумерські.

Тут уже Богдан має іншу думку:

— Це все — з глиняних табличок, а писали їх люди з ментальністю їхнього часу. Значить, і були вже три тисячі років до Христа і царі, і раби...

— А я маю на думці інакше питання, — перебиває Теодор. — Звідки взялися на всій земній кулі — і то поблизу океанічних берегів — оці нестворені людськими руками мегаліти? Якою технікою вони будовані, коли навіть технологія ХХ-го століття не може такого? Я думаю про мегаліти в Англії, про колосальні руїни в південній Америці, піраміди Єгипту, про камінну плятформу в Баалбеку — 750 тонн цілості... — про знаки на недоступних скелях і на ґрунті — їх можна бачити тільки з висоти, з неба... Це ж, безумовно, рештки якоїсь цивілізації, що була тут на цій планеті. Творцям цієї цивілізації зовсім непотрібна була наша двадцятого століття техніка. Вони наче глузували з закону тяжіння, бо знали якісь інші закони, ніж знає наша цивілізація. Ці інші закони дозволяли їм переносити в повітрі камінні брили по сто тонн і укладати їх так, як потрібно...

У цю мить щось дуже потягло Теодорову вудку, але він так захопився, що й не помітив.

— От чому я давно вже думаю, що на цій планеті відбулася не одна цивілізація. Зародилася, розцвіла, загинула. В мільйоні років скільки по десять тисяч років? І от та цивілізація, що залишила стільки загадкових пам'яток, мала час розвиватися, почавши з гуманоїдів, усяких там австралопітеків, у людей розумних, а потім і далі. Тільки пішла вона зовсім якоюсь іншою лінією, а саме витончених вібрацій, позасенсорних сил, закладених у кожній живій істоті. Навчилася управляти нею. Ті найтонші вібрації, уміння переходити з матерії в антиматерію і навпаки, це й є вміння орудувати мистецтвом, нам незнаним...

Богдан розвеселився:

— О, то це ж говорять і містики-езотерики! Щось ми вже чули про єгипетських жерців, що мелодією на сопілці вели повітрям брили в сотні тонн і укладали так, як їм їхній плян казав... Може ти записався в якесь езотеричне товариство і не признаєшся?

— Не смійся! До чого я веду? А до того, що й наша цивілізація до цього доходить, але вже іншими шляхами, через лабораторію-дослід. Десь, на якихось точках, магія й електроніка зливаються. Адже, що сказав би твій гіпотетичний "гвінеопітек", якби побачив, як під'їжджає авто до гаражу і перед автом двері самі відчиняються? Магія! Чудо! Або ось: стоїть склад із усякими припасами, ніхто не стереже, — а поспробуй підійти! Він охороняється невидною огорожею, що вмить подасть сигнали... як хочеш, назвімо їх вібрацією...

Риба була дуже рада, що ці двоє захопилися. Гарненько об'їла заманку і ситенька втікла в зеленкаві хвилі. А вони говорять далі.

Теодор:

— У мене виникає ще одне питання. От значить ці, що переносили брили вібрацією звуків сопілки, обходилися без нашої техніки. А всі ці чуда електроніки, — все ж таки — продукт машини, дитини техніки. То, на мою думку, далеко нашій куцій машиново-лабораторній цивілізації до зайця. Це тільки — матерія...

— Звук — також матерія, — заперечив Богдан. — А електроніка створена все ж таки думкою, не машиною! Ось ти кажеш, що наш варіант "гомосап'єнса" пішов дорогою матеріального лабораторного дослідження... а міг піти й якимсь іншим шляхом, нашими умами не відкритим. Я не вірю в це.

— Чому?

— Я не вірю в це, бо цей закон, що треба їсти, себто давати й брати взаємно жертви, це закон нашої планети. Універсальний. Може на іншій планеті якоесь інакше... чи там у антиматерії... Але в нас — не можемо з цього вискочити...

— Так? — зрадів Теодор. — Оце ж саме я до цього й веду! З усіх цих питань, що ми тут понаставляли, найголовніше одне: КУДИ ЙДЕ ЛЮДСТВО? До яких висот (технікою чи позасенсорними силами, чи може ще як) йде людство в цілому? Не лише наша раса, а ціле людство. І не тільки наше, а й усі ті інші людства, що розцвітали й гасли протягом мільйонів років життя Землі. І не тільки гинули, а й відроджувалися — на складнішій основі — до якоїсь невідомої мети!

Тут уже потягла Богданова вудка. Він витягнув її — у повітрі проти сонця затріпотіла всіма кольорами рибка. Богдан обережно відчепив її і жбурнув назад у зелені хвилі.

— Гуляй, моя рибонько! Не потребую твоєї жертви.

Ділимося сумною вісткою з українською громадою, що 11 жовтня 1985 року, на 82-му році життя відійшла у вічність бл. п.

О Л Ь Г А Н Е Л І П А

Панахиди відбулися у похоронному заведенні Армстронга 12 і 13-го жовтня в Ошаві, а похоронні відправи 14-го жовтня 1985 року в церкві Св. Івана — Ошава.

Поховано покійну на пвнтарі св. Володимира і княгині Ольги в Ошаві.

Вічна їй пам'ять!

**чоловік Петро Неліпа
та сини Василь і Григорій
зі своїми родинами.**

Довголітньому приятелеві і добродієві "Нових Днів: шан. Петрові Неліпі, його сином Василеві і Григорієві та їхнім родинам висловлюю щире й глибоке співчуття з приводу болючої втрати дорогої Дружини, Матері і Бабуни. Хай пам'ять про покійну Ольгу Неліпу — добру громадянку й щедру прихильницю нашого журналу — живе серед нас завжди.

Мар'ян Дальний з родиною

ЧЕРЕЗ ГОРИ І ДОЛИНИ, ОКЕАНИ І МОРЯ (III)

Певна річ, таких тварин, як кенгуру, куали, собака дінго та деякі інші ніде в світі нема, крім Австралії. А химерні папуги кукобари, які регочуть несамовитими людськими голосами!

Відразу ж почали нас знайомити з об'єктами — гордощами мельбурнськими. До центру міста повезли Westgate Bridge, — найдовшим, казали, у всьому світі мостом. Про його будову розповіли сумну історію: наприкінці завершення споруди один з прольотів моста несподівано обвалився і при цьому загинув головний інженер — конструктор. Що ж, таке нещастя трапляється по всьому світу...

Центральний район міста, званий повсюди як сіті, складається з будинків модерної конструкції, різноманітних формою, розмірами, будівельним матеріалом, гармонійних у поєднанні висотних рівнів та характеру покрівель, мальовничих кольорами. Запросили нас, звичайно, піднятися на 50-ий поверх найвищого в Мельбурні будинку полюбуватися на нічне місто. Нетактовно нам було згадати про Емпайер-Білдінг у Нью-Йорку чи про Ренесанс-центр у Детройті. Також нечемно було сказати, що мельбурнське сіті складається лише з квадрату вулиць розміром вісім на дванадцять вулиць.

Загалом же все місто з околицями тішило око багатством зелених парків, скверів, травників навколо затишних особняків. Великому Нью-Йоркові та промислового Детройту щодо такого затишку і спокою нема чим рівнятися. Чистотою вулиць австралійські міста можуть вважатися недовсяжним взірцем для засміченого Нью-Йорку.

Загальний ритм життя значно повільніший американського. Рух транспорту спокійніший, організованіший, лагідніший, дисциплінований у всіх своїх проявах. Хтось жартував: "це тому, що всупереч Америці та Європі авто в Австралії з лівим поворотом і тому на вулицях більше ладу".

Хоча в Австралії "все навпаки", в ній існують такі ж проблеми, як у всьому світі: інфляції, рівень безробіття, злочинність. І далі турбують не цілком стабілізовані взаємини між загальним населенням і аборигенами.

В минулому до корінного населення було допущено багато несправедливостей. Те, що є правом кожного австралійського громадянина, — освіта, охорона здоров'я, професійне навчання, право на працю, — в дуже обмеженій мірі поширювалося на тубільців. Тепер на це урядом звернено більшу увагу. Офіційною декларацією гарантована недоторканість одвічних земель аборигенів (загальна площа резервацій майже 600 тис. кв. кілометрів, тобто, одна десята частина всієї

Австралії, при тому, що корінне їх населення складає всього один процент населення країни).

Однак, процес наближення тубільців до цивілізованого життя ускладняється різними світоглядними принципами. Серед аборигенів є люди з освітою, але вони воліють повертатися до свого племені і як правило здобувають там керівне становище, пильнуючи життєвий уклад, захищаючись від ворожої для них цивілізації. На цьому ґрунті не раз виникали серйозні конфліктні ситуації.

Найчастіше це траплялося тоді, коли тубільці відмовлялися давати дозвіл на прокладання через свої землі залізниць чи автомагістралей. Землі аборигенів зчаста виявлялися багатими на корисні копалини, і власники цих земель забороняли не тільки експлуатацію покладів, але й геологічні дослідження.

Спірні питання після тривалих переговорів на найвищому урядовому рівні розв'язувалися чималими компенсаціями за вторгнення в землі тубільців. Взагалі аборигени в свій час, керуючись юридичними аргументами, дістали великі матеріальні відшкодування за кривди, заподіяні їм у минулому завойовниками-колонізаторами. Одержані ними грошові суми становили кілька мільярдів доларів.

Як вони розпорядилися цими капіталами, мені невідомо. Але й надалі вони з тої чи іншої нагоди не забувають вимагати відповідні компенсації, якщо дії державних організацій чи приватних інституцій зачіпають їхні інтереси.

З цією проблемою довелося нещодавно зіткнутися й нашому синові. Власне, не йому безпосередньо, а кінопродюсерам, які запросили його знімати фільм, переважна більшість сцен якого мала відбуватися біля згаданої гори Айерс Рокк. Аборигени ніяк не давали дозволу знімати фільм поблизу священної гори. Певне, й досі сподіваються виторгнути грошову компенсацію за "осквернення святині" людьми диявольського діла.

Щоправда, до цих дияволів не заперечують вони звертатися, якщо зніматиметься щось вигідне для них. Саме в дні нашого гостювання пощастило нам подивитися телевізійний фільм, в якому показана була перевага їхнього "дикунського" життєвого укладу перед цивілізованим.

Сюжет цього документального фільму простий. Діють в ньому дві групи, — одна з солдатів армії, друга з такої ж кількості аборигенів. Кожна має однакове завдання: якнайшвидше пройти від одного до точно визначеного другого пункту через дику, важко проїжджу лісову й болотисту місцевість. Учасники змагання можуть як побажають удягтися, взяти з собою різні інструменти (ножі, сокири тощо) та пристрої для неозброєного полювання та ловів риби. Ніяких харчів не дозволялося брати з собою, а їжу готувати підручними засобами. Так само не дозволялося мати вогнепальну зброю, навіть сірнички чи запальнички. Так само потрібно було обходитися без аптечних ліків, або іншого медичного матеріалу. Умови, як бачимо, суворі.

Групи вийшли одночасно з різних пунктів і маршрути їхні йшли паралельно. Можна було користуватися мапами, від яких, звичайно, аборигени відмовилися. Солдати одяглися в літню форму та відповідне взуття. Кожен мав рюкзак з змінними речами. На проходження маршруту давалося чотири доби. В кожній групі були кінооператори, дякуючи яким ми мали задоволення стежити за всіма проблемами учасників походу. На перших же кроках солдати відчули труднощі, які їх і далі супроводжували. Одяг і важке взуття ускладняли ходу крізь лісові зарості та грузькі болота. А роздягатися неможливо: москїти неймовірно докучали. З полюванням довго нічого не виходило. Лише на другий день пощастило саморобним капканом упіймати якогось звірка, та зробленим луком підстрелити двох птахів. З ловами риби також відразу не знайшли ради: на вудку нічого не ловилося (та й часу на це не було), сіті не пригодилися, бо озерця поросли очеретами та осокою. Спробували з гілля робити списи, але не зуміли ними наштрикувати рибу. З готуванням їжі виникла ще більша складність. Щоб витерти з сухого дерева вогонь, цивілізованому чоловікові потрібно було занадто багато часу. А треба ж далі йти!

Група аборигенів йшла дружно, впевнено, можна сказати, весело. В гущавині лісу знаходили найзручніші шляхи, озера переходили по-мілком. З голоду не вмирили: полювали та ловили рибу граючись, на ходу. Птахи наче самі потрапляли в сітьця, а рибина не встигала й ворухнутись, як її проколював нашвидку зроблений дерев'яний спис. Крім коротких штанців нічого на них не було. Ватру розпалювали за кілька хвилин.

На фініші аборигени з'явилися першими. Солдати прийшли майже не пів дня пізніше, при чому одного хворого на лихоманку від укусу комахи мало не на руках принесли. У всіх порвалася одежа, і кожен втратив на вазі. Аборигени втрат не мали, — хібащо дістали невеликі подряпини на тілі, а йшли майже голі, що особливо вражало, абсолютно босі. Солдати тим часом мучилися в дорозі від москїтів та інших кусючих комах.

Змагання довело наочну перемогу міцно зв'язаних з природою людей над представниками цивілізованого світу...

Життєвий уклад тубільного населення Австралії оберігається не лише самими племенами, але й державними законами, за якими забезпечується непорушність територій заселення, певна автономія внутрішнього життя, свобода вірувань, звичаїв та обичаїв. Звичайно, жителі резервацій мають необмежене право і можливості утримувати економічні зв'язки з цілою країною.

Переважає більшість аборигенів — виходці з Індії, які прийшли на цей острів у далекі часи. Давня легенда мовить: "У незапам'ятні часи мившшини ці люди залишили Індію, а вічна істина йшла слідом за ними. Їх вела велика любов, і світлом внутрішнього видіння вони знайшли Австралію — країну Святого Духу — ПМАРА КУТАТА."

Видатний пам'ятник цим людям — першим поселенцям Австралії, — створено в правічному лісі кілометрів двісті від Мельбурну. Сорок років тому молодий англійський скульптор і маляр Вільям Рікетт, прибувши до Австралії, був зачарований країною і назавжди залишився в ній. Глибоко вражений історією поселення племен, їхніми віруваннями, святістю звичаїв та поетичними легендами, якими сповнене їхнє існування, він своє життя і талант мистця присвятив увічненню образу і оспіванню величі духу тубільців. Вільям Рікетт став власником чималої ділянки дикого лісу на кам'янистому узвишші і на ній протягом довгих років створював і, — тепер це вже можна назвати, — створив надзвичайний за задумом і неперевершений за виконанням своєрідний музей на прославу аборигенів.

В гірській лісистій місцевості митець проклав звивисті стежки, часом досить широкі, і, керуючись творчою уявою, створив і поставив обабіч них численні скульптурні зображення на мотиви мітів тубільних племен. Мені невідома ні техніка виготовлення їх, ні особливості глини, з якої зроблено скульптури, але мистецький результат вражає кожного. Окремі фігури і великі композиції ніби виростають з кам'яних брил, розкиданих природними силами в правічному лісі. Майстерно використовуючи розмір, зовнішній вигляд того чи іншого каменя, художник оздобив його відповідними скульптурними образами. На протязі довгих доріжок то відкрито для людського зору, то таємниче приховано гіллями папороті та дерев розташовано сотні кам'яних постатей різного віку аборигенів. Власне, це не постаті, а переважно погруддя або виключно голови, поєднані в художні композиції. Переважають особи старшого віку, високочолі, круглолиці, довгобороді, мускулясті, з ясним поглядом очей; одні глибоко задумані, інші стривожені, — у деякого грізний вираз обличчя, гордий, непокірний.

Жодної статичної фігури, кожен елемент скульптури в русі, всі композиції окремими деталями грають пульсують, переливаються, живуть, стверджуючи ідею нерозривної єдності людського життя і природи. В цьому виражена духовна суть усього, що є на землі. Людина, народжена і вихована природними силами, певна, що вона краще за всіх може зрозуміти таємниці всього живого на світі, бо могутність свою черпає в землі, воді, камені і дереві.

Така філософія лежить в основі мітів, якими сповнене життя аборигенів. Майже всі скульптури відбивають ту чи іншу сторону їхніх вірувань. Особливо виразна в цьому розумінні одна з найбільших розміром композиція, створена митцем на великій кам'яній брилі, вкритій мохом, з якої буквально виростає легенда про велич Країни Святого Духу — ПМАРА КУТАТА, як вона зветься мовою тубільців. Примірно на одному рівні розташовані чотири торси старших бородастих людей, по два зображення з двох боків, ніби в медальйонах. Посередині вгору піднімається більша постать, очевидно, головної особи, — ста-

рого чоловіка з довгою бородою, яка обвиває зображення тих чотирьох менших голів. Старий цей тримає руку на серці, а пильним зором вдивляється в далечінь. До нього знизу, з землі чи з каменя, простягнені дві руки з благанням, а над його головою ще вище підноситься скульптурна група трьох усміхнених дітей, знаменуючи нерозривність поколінь і вічність природи.

Цей чудовий і неповторний музей-заповідник під відкритим небом за один день неможливо обійти, біля кожної скульптури довго застоюєшся, замислюєшся як заворожений...

Австралія країна багатонаціональна, а всі живуть у мирі і злагоді. Певно, існують проблеми у взаєминах людей різних націй, однак, гострих конфліктів не видно. Вельми цікавий деталь (ще раз підтверджує, що тут усе навпаки!): в Австралії нема хижаків — звірів та птахів. Як це сталося, не знаю. Можливо, давня ізолюваність острова, чи які інші причини не допустили сюди таких звичайних у всьому світі тварин, як вовки, леви, тигри. Люди казали, що цих звірів можна побачити лише в зоологічних садах. Єдиний хижак в Австралії це собака дінго, але й він, запевняють, не народився хижак, а переродився з простого собаки, колись кимсь завезеного, а потім кинутого напризволяще. До того, дінго не такий вже й лютий хижак, — він виконує необхідну природну функцію санітара серед світу тварин, поїдаючи здохлятину... Отож сама природа в Австралії повчає людей жити дружно і мирно. Добрий приклад мирного співжиття і взаємоповаги аборигени показують цивілізованому суспільству: між окремими їхніми племенами ніколи не було справжніх воєн.

Точно не скажу, які національності і скільки їх населяє Австралію. Що багато, знаю, хоча б з того, що радіопересилання в Австралії регулярно ведуться на кількох десятках різних мов. І, на сором іншим країнам, не силами приватної самодіяльності, а офіційним державним законом і матеріальним утриманням.

Українські годинні радіопрограми лунають в австралійському ефірі двічі на тиждень з Мельбурнської студії. Безумовно, й по інших містах проживання українців також діють такі ж пересилання.

В Мельбурні чимала громада українських поселенців. В різний час наші люди прибували до цього далекого, благословенного краю, а найбільше в роки після останньої війни.

У перші дні зустрівся з Дмитром Нитченком. Ми знали один одного ще в Харкові. І коли ж то було? Майже шістьдесят років минуло з тої надійної пори України кінця 20-х років. Хоч і не стали ми близькими друзями, але не раз зустрічались у видавництвах, в будинку Блакитного, на численних вечорах у ньому, вважали себе учасниками бурхливої пори недовгого розквіту національної культури.

І от через стільки літ я входжу до затишної хати свого земляка. Привезла мене до нього дочка Леся, яка має свою сім'ю і мешкає окремо, вияв-

ляючи виняткову турботу про батька, який живе сам після недавнього поховання дружини.

Вітаємось, обнімаємось, вдивляємось, намагаємось вгадати колишні парубоцькі риси, запевняємо, що вони таки збереглися. Справді, Дмитро Васильович тримається струнким, бадьорим, а шляхетна сивина тільки підкреслює жвавий блиск очей і милий усміх. Згадали минуле, дечому порадили, а чимало чого зажурило нас. Розповіли про себе, — мовляв, як, коли, чому і нащо? Я до зустрічі знав про велику культурну і громадську діяльність Нитченка-Чуба. Тепер наочно пересвідчився в масштабах його різноманітних справ: численні курси українознавства, власна літературна творчість, видавнича діяльність, популяризація української літератури, активна участь в житті української громади та ще багато чого робив і робить невтомний Дмитро Васильович.

Особливо цінною, вважаю, була й є його виховна роля молоді. Він називав деякі цифри, точно не пам'ятаю, але вони вразили мене величиною своєю: протягом багатьох років через організовані і проваджені ним українознавчі курси успішно пройшли сотні учнів. А чим можна змірити вагу й значення регулярного щорічного виходу редагованого ним літературного альманаху з творів юних початківців, — українських поетів і прозаїків в Австралії? Щось подібного я не знаю в Америці...

Дочка його — Леся Богуславець, — під цим прізвищем відома у вільному світі літераторка і громадська діячка. А як Леся Ткач — провадить дворазові на тиждень радіопередачі разом з сином, теж літератором, — вправним і вельми продуктивним перекладачем на англійську мову творів українських письменників.

Вони ж, Леся і Юрко Ткачі, запросили мене на першу зустріч з українською громадою за допомогою радіовиступу. Тривав він майже цілу годину. Леся Дмитрівна провела зі мною інтерв'ю, ставлячи чимало запитань, мовляв, в основному такі, що виникали за столом у батька: хто і що я, та коли, як і чому? Здається, зумів відповісти на всі питання докладно і ясно. Наприкінці прочитав дещо з своїх творів. На додачу, після передачі в ефір, наговорив на плівку ще кілька своїх гуморесок, — обіцяли наступними разами передавати.

Радіовиступ, зокрема, мав на меті оповістити слухачів про моє бажання зустрітися з громадою безпосередньо в прилюдній залі. Через кілька днів, справді, я мав приємність виступити перед поважною аудиторією в приміщенні української православної церкви в Ессендоні. Після мого досить довгенького вступного слова і ще довшого читання уривків з повісті "Така довга ніч", перша частина якої була вже опублікована в "Сучасності", слухачі ще понад годину не відпускали мене, задаючи все нові й нові запитання. Для мене було приємно інформувати їх про різні сторони сучасного життя в Україні. І одночасно ще раз переконатися, як мало потрібних вістей дохо-

дить до тутешніх українців та яке велике зацікавлення їх до того, що діється на рідній землі. Навіть тоді, коли Дмитро Васильович, головуєчий на цьому вечорі, закрив його, мене щільним колом обступили люди, задаючи вже, так би мовити, персональні запитання.

А мені навіть було ніяково підійти до столу з закусками та кавою. Однак, не лишився голодний. Спасибі внучкам Оксандрі та Ганнусі, які разом з татунькою були на вечорі і терпляче вислухали розповідь дідуся, а потім, бачачи його марні намагання вирватися з дружнього оточення, принесли йому кави...

Не знаю, як усі, а я мав велике задоволення від зустрічі. Приємною несподіванкою було те, що одна з присутніх пань сказала, що поблизу Мельбурну живе її приятелька, виявляється, колишня моя учениця з харківської школи!

Кілька років перед війною я викладав мову й літературу в старших класах двох середніх шкіл. Одна з них, на Басейній вулиці вважалася школою високого ґатунку, в ній навчалися діти української інтелігенції, партійних та державних діячів. До загибелі своєї нею опікувався нарком освіти Микола Скрипник, добираючи відповідні кадри вихователів. Якийсь час і пізніше ця школа дотримувалася скрипниківських принципів, який вважав такі школи — осередками національного виховання молоді, що потім повинна була йти у вищі школи, щоб готувати з себе державних діячів різного напрямку. І, дійсно, з учнів тієї школи вийшло немало талановитих учених, літераторів, лікарів, громадських діячів.

То як було не радіти, коли тут, у вільному світі, я дізнався, а в окремих випадках і зустрівся з своїми вихованками саме цієї школи! І зовсім недалеко від Харкова, в якомусь Мельбурні! Перед цим на літературному вечорі в Детройті попачився з колишньою школяркою цієї 32-ої середньої школи, випускницею останнього, переддвоєнного року, яка спеціально приїхала з Канади побачитися з своїм учителем. А в Нью-Йорку ми щиро подружилися з моєю колишньою ученицею харківської школи!

Дійсно таки, дуже тісний світ!

Хто б міг подумати принаймні десять років тому про такі зустрічі?!

Скільки років довелося чекати, щоб отак, бачте, просто — через гори і долини, океани і моря — узяв, махнув крильми — і полетів!

Дні відвідин Австралії і гостювання в сім'ї си-на швидко пролетіли. Дещо побачили, почули, — може більше б хотілось, але всього за раз не охопиш. Прийшла пора зніматися з місця і летіти додому.

Та ще й не відразу додому. Мали бажання по дорозі спинитися на Гаваях. На жаль, літак наш минув цей чудовий острів, полетів прямо до Лос Анджелосу.

Повертаючись до Америки, ми весь час летіли вдень. Час наче зупинився. Вилетіли з Мельбу-

ну десь після 12-ої 5-го травня, а прилетіли до Лос Анджелосу теж 5-го травня і також після дванадцятої години того ж дня. Тепер помолодшали на одну добу...

Сім днів дуже мило провели ми в колі наших рідних, — в Канога Парк в сім'ї племінниці Талі та у небожа Горика в Сан Дієго.

Показали вони нам красу південної Каліфорнії. Та ще, як то кажуть, заскочили по дорозі до Мексики!

Певна річ, мали приємну зустріч з українською громадою Сан Дієго. Хоч мало було часу на організацію такого вечора, на зустріч прийшло більше сотні громадян, і весь вечір, дякуючи організаторам, — зокрема, панам Олександрові Скопові та Дмитрові Гармашеві, пройшов вельми цікаво.

Додому повернулися повні вражень і присмних спогадів про подорож.

Ще не встигли відпочити, як уже почали, так би мовити, по гарячому сліду плянувати нові подорожі, накреслювати нові маршрути! Розохотились!

А що, справді? Повний вибір. Куди? Слід проїхатися по Сполученх Штатах, — адже не були на Флориді... Цікаво подивитись на Великий Каньйон... А Канада? Вона ж зовсім поблизу. Між іншим, чому б не полетіти до Бразилії? А може, ще раз, тепер уже свobodніше побувати в Італії?

Словом, — розліталися!

(Не можу не згадати, як, починаючи з 1961 року, я намірявся полетіти з України до Сполучених Штатів побачитися з братом та сестрами, яких не бачив десятки років. Щороку загалом шістнадцять разів безрезультатно подавав я прохання до ОВІР'у дозволити таку поїздку. Серед різних документів, які вимагав ОВІР, кожного разу мала бути, так звана, "характеристика — рекомендація" за підписами керівництва місцевої організації спілки письменників: голови правління, секретаря парторганізації та голови профспілки. Десь дванадцять чи п'ятнадцять характеристику підписуючи, один з цих керівників глузливо жартував: "Ну, — казав він, — ти ж і роз'їздився! Краще б посидів!"

А я не побажав сидіти.

І полетів. Тепер от і роз'їздився і розлітався!..

● **Сон за кермом.** Розроблено вже кілька систем, котрі попереджають сонного водія про небезпеку. Одна французька фірма запропонувала зараз нову систему. На кермі встановлюють металеві електроди, яких завжди торкається рука водія (для цього він має бути без рукавиць). Від мозку водія (через руки) на електроди надходять електричні імпульси, котрі виникають, коли людина стомлюється. Ці імпульси потрапляють в апарат, який уміє відрізняти їх від інших, і на приладовій дошці спалахує світлової сигнал. Коли водій настільки стомлений, що не реагує на ті спалахи, апарат автоматично вимикає мотор.

Дмитро ЧУБ

ВИДАТНИЙ ПОЕТ-НЕОКЛЯСИК

МИКОЛА ЗЕРОВ

(До 90-ліття з дня народження)

(Скорочено з більшої статті)

Поети-неоклясики створили для нашої культури великі літературні скарби. Розгром українського літературного життя в 30-х роках в Україні, де було розстріляно або вислано до таборів смерті понад 240 українських поетів, письменників, літературознавців, забрав від нас і трьох видатних поетів-неоклясиків із "П'ятірного грона" — Миколу Зерова, Павла Филиповича та Михайла Драй-Хмару. Про той страдницький шлях підрадянської української літератури поет і мalar Святослав Гординський слушно писав: *"Шлях української літератури густо засіяний трупами, раненими і, ще більше, зламаними морально."* Бо багато наших письменників, ніби вояки на фронті, боронили право на відображення правди у своїх творах. І в цій боротьбі поети-неоклясики виявились найстійкішими.

Погляньмо спершу, як з'явився цей літературний напрямок чи стиль, що звався класицизм або сучасний неоклясицизм у нас в Україні. Саме слово класичний письменник, поет чи мистець у грецькій літературі означало першокласний, найкращий, зразковий. В Європі класицизм був одним з напрямків у літературі та мистецтві 17-18 століттях, коли мистці й літератори орієнтувались на зразки античної грецької або римської літератури. Представниками цього напрямку в літературі у Франції були видатні теоретики та творці літератури Расін, Корнель, Буало та Мольєр. Всі вони віддавали перевагу формі, естетиці, звучанню і техніці поетичного твору, звертаючи менше уваги на зміст, хоч обороняли принципи відображення життєвої правди.

Український неоклясицизм з'явився в 1918 році, завдяки діяльності Миколи Зерова, Максима Рильського та Павла Филиповича. Незабаром до них приєдналися й молодші поети Михайло Драй-Хмара та Освальд Бургардт, відомий в літературі як Юрій Клен.

Завданням неоклясиків було використати досвід всесвітнього письменства, турбуватися про підвищення технічних та мистецьких вимог до початкуючих письменників, переоцінити літературну спадщину, вяснити українську традицію в літературі. Неоклясики прагнули творити високе мистецтво, використовуючи позитивні сторони давньої грецької та римської літератур, запозичу

Микола Зеров

чаючи класичну простоту та ясність думки в поезіях, а іноді запозичали й мітологію та відповідне світосприймання, що єднало б вічну мудрість з вічною красою.

Ґрунт до цього почали прочищати ще Іван Котляревський в своїй "Енеїді", Тарас Шевченко в "Неофітах" та в "Музи", пізніше це робив В. Самійленко й особливо Леся Українка своїми творами на теми греко-римської мітології.

Пішовши такою дорогою, зрозуміло, що неоклясики протиставили себе і свою творчість всім тим вимогам, які диктувала Москва. Беручи античні теми, вони часто висміювали негативи й радянської дійсності. Всі вони мали вищу освіту, були добрими знавцями античної літератури, майже всі викладали латину або українську мову у вищих учбових закладах, були добрими поетами, перекладачами, а дехто був і літературознавцем. Особливо Микола Зеров дуже вдало й дотепно умів висміяти факти жакливіх тодішніх підрадянських часів.

Микола Зеров народився 26-го квітня 1890 року в м. Зінькові на Полтавщині в родині вчителя. Закінчив історико-філологічний факультет Київського університету. Спершу вчителював на периферії, а потім перейшов на працю до 2-ої Київської гімназії. Тут познайомився з найкращими представниками творчої української інтелігенції, як художник Юрій Нарбут, що намалював українські гроші під час самостійності України в 1918-19 рр., С. Єфремов, А. Ніковський, П. Зайцев — дослідник творчости Т. Шевченка, В. Модзалевський та інші. В Києві існував гурток діячів українського мистецтва, до якого ввів його Павло Зайцев.

Писати М. Зеров почав у 1912 році. Це були рецензії, які він друкував у ж. "Світло" та газеті "Рада". В 1919-20 роках він уже стоїть на чолі бібліографічного журналу "Книгар" та друкується в поважному журналі "Літературно-Науковий вісник". З 1923 р. Зеров викладав історію української літератури в Київському Інституті

народної освіти, редагував різні твори, писав передмови, друкувався в головних тоді журналах "Життя й революція", "Червоний шлях" та інших.

Спогади П. Зайцева найкраще малюють Миколу Зерова як людину. Зайцев писав: ...*"За годину ми вже були такі близькі один одному, що, здавалося, зналися ще з дитинства. Мене просто приголомшила всебічна талановитість цієї духово яскравої людини, з уст якої каскадою били дотепи й мудрі спостереження, лаконічно-суворі характеристики й кучеряво-барокові описи цікавих подій і фактів... Серед киян я не зустрічав таких життєрадісних людей. Він був молодший за мене, але його ерудиція просто лякала: він знав усе — я не знаю, чого він не знав... Коли ставалася якась радісна національна подія, Зеров біг мені назустріч і кричав: "Україна живе!"*

Про феноменальну пам'ять М. Зерова згадує О. Шульгин: "Ми проробляли з ним такі тести: давали прочитати при нас сторінку богослов'я і, згромадившись біля нього, стежили за рухом його зіниць. Потім ми підручник забирали, і він повторював прочитане слово в слово. А текст ми вибирали трудний".

У спогадах всі підкреслюють його чудову пам'ять, товарицькість, дотепність, тому він швидко завойовував симпатії студентів.

У 1925 році в Києві часто відбувались літературні диспути. Галина Завадович згадує, що, виступаючи проти напасників-марксистів, М. Зеров так майстерно умів розбити противників своїми аргументами, що вся зала, набита вщерть, гриміла оплесками.

Та обставини в Україні щороку погіршувались. Особливо загострилися після процесу СВУ, де Зерова змусили виступати як свідка. Після 1931 року урядові критики вимагали від нього "перебудовуватись". Але Зеров тримався своїх позицій. Якось у 1933 році, як згадує С. Г., одного травневого ранку Зеров прийшов на лекцію схвильований. В руках він держав найсвіжіше число "Комуніста".

— Сталась надзвичайна подія, — сказав він, привітавшись з нами. — Скінчив самогубством видатний наш письменник Микола Хвильовий.

— А що ж пише газета? — запитали студенти. Зеров махнув рукою, а потім розгорнув газету, і прочитавши десь на третій сторінці трафаретний некролог, сказав:

— Це не некролог для такого видатного письменника, як Хвильовий. Це просто відписка.

Після цього почались напади й цькування Зерова. Були скликані студентські збори, де розпинали Зерова, закидаючи йому буржуазно-націоналістичні концепції Єфремова. Там згадали йому й те, що він свого часу помістив в одному журналі портрет Симона Петлюри із цитатою з Франкового "Мойсея":

Все, що мав у житті,
Він віддав для одної ідеї
І горів, і яснів, і страждав,
І молився для неї.

Найбільше нападав на Зерова студент-комсомолец Петро Колесник. Зерова звільнили з університету, і він виїхав до Москви, щоб там урятуватись. Але його й там знайшла караюча рука: заарештували навесні 1935 року, і він скоро опинився на Соловках. У 1937 р. його звідти кудись вивезли, і він нібито помер у 1941 р. Так нищила Москва найгеніяльніших синів українського народу.

Перекладати з античних поетів Зеров почав ще будучи вчителем, а оригінальні його поезії датуються 1919 р. Частина його поезій була надрукована в 1924 році у збірці "Камена". Найбільше уваги він приділяв сонетам, але через напади друкував їх мало. Уже будучи в Москві й передчуваючи, що його творчість може загинути, зокрема сонети, він переписує близько 100 сонетів, з яких 80 були оригінальні, а решта переклади античних поетів, і пересилає різним людям в Україну. Один з тих примірників під назвою "Соннетаріум" й опинився разом з його зберігачем за кордоном і дещо доповнений його братом Михайлом Орестом вийшов друком у 1948 р.

Ці сонети мають велику цінність і чудовою формою, і глибоким змістом, де часто хоч в замаскованій езопівській формі відбиваються настрій, переживання й обставини, в яких перебував автор. У поезії "З лівого берега" поет пише про Київ, висловлюючи жаль, що вже не повернеться його колишня велич і слава:

Давно в минулім дні твоєї слави,
І плаче дзвонів стоголоса мідь,
Що вже не вернеться щаслива мить
Твого буяння, цвіту і держави...

У 1931-му році, коли атмосфера віщувала ще гірші обставини, а цькування посилювалось, він пише:

Коли як нам жить хвилиною легкою,
Коли такий на пам'яті тягар
Речей, обставин, люду і примар

Ліг і лежить нестерпною вагою?
Як маєм крен направити з тобою,
Коли щодня погроза і удар?

І пилу впав усюди сірий шар
І все значиться смутком і нудьгою?

І як чуттям пустити буйну роц,
Коли їм кригою грозиться дощ —
Вони ж слабі, без хати, без покрови;

Коли спадає мла, мов той хижак,
А ця, на бруку знайдена підкова —
Єдиний добрий на майбутнє знак.

Вірш "Обри", написаний ніби на тему далекої давнини, а справді дуже нагадує часи колективізації й розкуркулювання:

На полі котяться веселі вруна,
В кущах лящить-співає соловій,
А по шляху, немов казковий змій,
На зсипище сільська ватага суне.

І в селах плач. Герої саг і рун,
Воскресли знов аварин, гот і гун,
Орава поспіацька, гадь хоробра...

Сільської ситости останній трен,
Усюди лемент-крик дулібських жен
Під батоном зневажливого обра.

Ще у 1920 році Микола Зеров викладав історію української літератури в Барішівці на Київщині, разом з Юрієм Кленом (Бургардтом). Вони фактично тоді втекли з Києва, де було нестерпне життя, про яке сам Клен писав:

Ночами стій в черзі по хліб.
У місті не тече вода по трубах,
Не вмився ти вже десять дїб,
І не тріщать дрова в холодних грубах.

Будь сам собі кравець і шпець.
Нема електрики — здобудеш лою:
Маленький світить каганець
У неопаленім твоїм покої...

Як згадував Юрій Клен, 1921-го року були чудові великодні вечори, в обох церквах у Барішівці правилась служба Божа, в повітрі пахло весною, цвіли вишні. Зеров часто відвідував церкви. Тоді у М. Зерова зародився сонет, що дістав назву "Чистий четвер". Він дуже характерний для тих обставин. Він і досі заборонений і не увійшов до виданої збірки поезій Зерова після часткової реабілітації.

Свічки і теплий чад. З високих хор
Лунає спів туги і безнадії;
Навколо нас кати і кустодії,
Синедрион, і кесар, і претор.
Це долі нашої смутний узор.

Для нас на дворищі багаття тліє,
Для нас пересторогу півень піє
І слуг гуде архиерейський хор.

І темний ряд євангельських історій
Звучить, як низка тонких алегорій
Про наші підлі і скупі часи...

Вічне цькування в пресі, небезпека арешту, злиденне життя і душевний стан поета яскраво і влучно віддзеркалені в рядках із сонета "Суніці" (1934):

...Отак би тут упасти край дороги,
Примкнувши вії, і хоча б на мить
Від псів гавкучих солодко спочить,
Од нищих душ, підступства і тривоги...

На жаль, немає можливості й місця в короткій статті продемонструвати більше зразків його творчості, майстерних перекладів, розвідок з літературознавства. Микола Зеров є автором історії української літератури, з якої на еміграції видано тільки знайдену частину під назвою "Нове українське письменство", він також автор літературознавчої праці "До джерел", що вийшла у Львові в 1943 р. Ще в 1929 р. видав великий збірник "Сяйво" — вибір поезій, прози й пере-

кладів. Цей збірник є своєрідною антологією української літератури. Це рідкісне видання має 420 стор. і на чужині зберігається лише два прим. Один з них у автора цих рядків. Зеров видав також "Антологію римської поезії" (1920), перекладав Ю. Словацького "Мазепа", поезії Міцкевича, а також німецьких, французьких і російських поетів. За кордоном видано його "Соннетаріум" (1948), "Каталептон" (1952), "Королларіум" (1958). Окремі його твори та спогади про неоклясиків ("Безсмертні" 1963) вийшли з фінансовою допомогою або на кошти Товариства Приятелів творчості М. Зерова в Австралії.

М. Зеров був провідним поетом "П'ятірного грона" київських неоклясиків, давши високі зразки віршованих форм, що стоять нарівні з творчістю поетів світової літератури. Микола Зеров орієнтувався на культурну Європу, на кращі зразки античної літератури, підтримуючи гасло Миколи Хвильового "Геть від Москви!", Він дуже шанував автора цього гасла, і сам загинув, обороняючи правду про українську літературу і її самобутність.

ДО ВСІХ УКРАЇНЦІВ

Цим листом я хотів би познайомити вас із Товариством Українських Бандуристів, організацією яка була заснована три роки тому з ініціативи кількох молодих інструкторів бандури. Члени Товариства — це молодь, зацікавлена розвитком та збереженням бандури, української музики, культури... За останні три роки наша організація завершила уже кілька успішних проєктів: видано платівку "Літа Молодії", організовано два грандіозні концерти на кожному з яких брало участь понад 120 бандуристів, проведено кілька курсів гри на бандурі.

Наша діяльність, проте, не обмежена тільки бандурою та музикою. Побачивши що українська музика є одним із найкращих засобів утримати нашу молодь українською, наше Товариство вирішило працювати на цій базі. Уже тепер планується видання книжок на культурні, етнографічні та музичні теми, організація таборів, на яких викладатимуться курси української музики, культури, мови та історії.

Тому, що завдання, яке ми ставимо перед собою не просте, ми плануємо співпрацювати із багатьма організаціями, і будемо вдячні за співпрацю від інших організацій. Якщо у вас є будь-які питання щодо нашої діяльності, прошу писати на нашу адресу:

Society of Ukrainian Bandurists
84-82 164th St.
Jamaica, N. Y., 11432

Валік Мороз,
адміністратор Товариства

ЯК Я ЙОГО ПАМ'ЯТАЮ...

(Спогади про батька в 50 річницю його смерті)

Він нас зустрів на чеській границі — Подмоклі. Мама мені розповідала, що їдемо до батька. За своє коротке життя в Біликівцях я ніяких батьків не бачила: всі вони були на фронті або в полоні. Були лише дяді. Отож привітала я його радісним: "Дядя батько!"

Про перші два роки свого життя знаю лиш з оповідань мами. Коли мені було шість місяців, маму і мене забрала бабуня Сувчинська з Кам'янця Подільського до Біликовець. Там раніше був священником дід Сувчинський, а після нього перебрав парафію мій дядько, мамин найстарший брат, дядя Женья. Тут мною опікувалася тьотя Саша, сестра діда Сувчинського, а мама протягом півтора року ходила по всяких урядах, щоб дістати візу до Чехії — на відвідини батька.

Вже як я трохи піросла, розповідав мені батько про свої дитячі роки. Народився він у Тбілісі (чи як тоді казали в Тіфлісі) в Грузії, куди діда, Павла Федоровича Вікула, послали на чотири роки вчителювати в духовній семінарії. Справа в тому, що дід учився "на казбонний щот", бо мама його рано овдовіла і не мала коштів на науку сина. Він закінчив духовну семінарію в Кам'янці Подільському і Духовну Академію в Києві. Чотири роки праці там, куди пошлють, були заплаатою церковним чинникам за безкоштовне навчання. Повернувшись до Кам'янця, дід дістав парафію і прожив там до кінця свого життя.

Батько мій — найстарший син, отож дід призначив його "на службу Богу". Ніякі прохання не допомагали. Брати гімназисти — "карандаші", а він бурсак — "книш". А що найгірше, для семінариста усі високі школи, крім Духовної Академії, закриті. Та після закінчення семінарії прийшов порятунок. Одним з результатів революції 1905 року був дозвіл семінаристам вступати на університет, точніше на два університети, що містилися на периферіях імперії — Віленський і Варшавський. Після великого родинного скандалу, батько таки добився згоди діда і поїхав до Варшави, де вступив на природничий факультет. Закінчив студії у 1913 році, а за декілька місяців перед закінченням — одружився.

Перша посада в технічній школі у Кам'янці — початок нового життя, яке від народження до самого кінця ніколи не було спокійним. 1914 рік приніс евакуацію школи до Гадяча на Полтавщині, а пізніше другу — в Ростов на Дону. Події, що завершилися постановням нашої незалежної держави, принесли з собою заснування українського університету в Кам'янці. Для батька вони принесли посаду асистента при кафедрі неорганічної хемії. Та скоро прийшлося покидати Кам'я-

М. П. Вікул

Микола Павлович ВІКУЛ народився 3 січня 1888 р. в Тбілісі (Грузія). 1908 р. закінчив Кам'янець-Подільську семінарію, а в 1913 році природничий відділ Варшавського університету, спеціалізуючись у ділянці неорганічної хемії. У 1918 р. був покликаний на посаду старшого асистента при кафедрі неорганічної хемії у новозаснованому Кам'янецькому університеті. В листопаді 1920 р. покинув Кам'янець з урядом УНР, і деякий час працював як директор департаменту при міністерстві віроісповідання УНР в Тарнові. В 1922 році його покликано до Чехії, де в Подєбрадах подала Українська Господарська Академія, на посаду доцента неорганічної хемії. Працював також науково, а в 1928 р. захистив докторат в УВУ — природничий відділ, кафедра хемії, очолювана проф. д-ром Іваном Горбачевським. Того ж року Професорська Рада УГА одногосно обрала його професором та керівником кафедри неорганічної хемії. У 1929 році переїхав до Праги та продовжував працю в УГА, а пізніше в УТГІ (Український Технічно-Господарський Інститут). В Празі працював також над науковою тезою в хемічній лябораторії чеського Карлового університету. Не встиг написати висновку через хворобу. Помер несподівано 14 лютого 1935 року. — Редакція.

нець. Виїхав батько з нашим урядом. "За два тижні повернемося", — казали...

Минуло два роки, під час яких батько дякував на Волині. Мамі, як вона вже остаточно втратила надію на виїзд, дали візу. І ось після тижневої подорожі з Жмеринки (найближча залізнична станція до Біликовоць) через Київ, Москву і Ленінград, та через Ригу і Берлін, ми опинилися в Чехії.

Готель "Крале Їржіго", де тоді жили усі професори Української Господарської Академії: спочатку невеличка, темна кімната, а пізніше велика і світла, з балконом, з якого немає для мене краєвиду, бо огорожа вища за мене. Далі парк, ідилічне, затишне місто, і безліч незнайомих людей, яких я півроку дуже боюся. А пізніше цілий ряд інших помешкань, аж поки не осідаємо на довший час на останньому місці побуту в Подебрадах — на Краузовському дворі.

"Дядя батько" вже давно став "батьком" або "батьочком". Він дуже зайнятий в Академії і лабораторії на "Надражні" вулиці. Але для мене він завжди знаходить час. Дуже неясно пригадую іменини когось з професорів Академії, ще в готелі "Крале Їржіго", — це чи не перша поява серед людей, коли я вже перестала усіх боятися. Багато пізніше, пригадую, як батько мене повів до зубного лікаря — молочні зуби самі ніяк не хотіли випадати, а за ними росли вже "дорослі". Десь в той же час мене батько взяв уперше до ресторану на обід, бо мама поїхала з Академічним хором на концерт, а ми залишилися самі "на господарстві". Ресторан називався "У Білого Лва", а батько називав його "У Черного Пса". Сюди часом приходили колеги грати з батьком в білярд.

В Подебрадський період, майже кожної неділі, коли погода тепла, їздили на велику прогулянку: батько, професор Шрамченко з внучкою Томочкою, професор Моралевич з донькою Вітею, а деколи до нас прилучалися панство Набатові або професор Шереметинський. Їдемо в Кутну Гору, старовинне місто недалеко Подебрад, де добували срібло і був колись монетний двір чеських королів. Розглядаємо старі церкви в інших недалеких містах, а тоді десь на траві за містом розкладаємо припаси їжі і обідаємо. А деколи їдемо в ліс, за словами нашого улюбленого Левка Дмитровича Шрамченка "в гості до царя Бириндея". Левко Дмитрович мав дуже гарний голос, співав і часто розказував нам казки.

Подебради — "наші Подебради" під час шкільного року, а чеські під час літнього, курортного сезону — жили в той час інтенсивним життям. Це тло для нас samozrozumіле, так як і samozrozumілий факт, що ми маємо свою власну "школку" а пізніше "школу", і очевидно, будучи дітьми, маємо більший контакт з місцевими і дітьми, і дорослими, як наші батьки. Ми ж хоч свідомі того, що ми не "вдома", та сентимент до країни, де ми виростали, залишається (як пізніше собі усвідомлюємо) на ціле життя.

Різдвяні свята в Подебрадах, та зрештою й інші, були більше "святочні" як пізніше в Празі —

тут же нас багато. Пригадую кожнорічну різдвяну ялинку в залі "заложни" (банку), найбільшій на цілі Подебради. Після програми, звичайно виступу Академічного хору, забава для дітей, а потім для дорослих: стою на балконі з батьком і дивлюся на танцюючі пари внизу. Пригадую високу, імпозантну постать професора Горбачевського — батько мене представляє після концерту цьому визначному хемікові. З розмови дома знаю, що батько з ним співпрацює...

Після шести подебрадських років починається нова фаза життя для моїх батьків і для мене. Ми переїздимо до Праги, де я маю ходити до англійської школи. "Чому до англійської, ми маємо свою українську..." обурюються деякі знайомі і колеги батька. Батько відповідає на це: "А тому, що вона училася перші два роки в Подебрадах по-українськи, чеську мову усі наші діти знають, французьку також училася два роки, німецьку мову викладають у всіх середніх школах Чехословацької республіки, а англійська мова це мова будуччини... ми ж на еміграції, а не вдома, чужі мови треба знати..."

У вересні 1929 року їдемо до Праги. З Вільсонового двірця нас везе ще старомодний візник у бричці, запряжений кінями, вгору по Фошовій "тршіді" до тимчасового помешкання. Батько повертається до Подебрад, доки не знайдеться стаке помешкання.

Десь за місяць після приїзду до Праги, серед святкувань 1000-ліття св. Вацлава, який почав заводити християнство в Чехії, їдемо до Подебрад на декілька днів, щоб остаточно спакувати речі для переїзду. Атмосфера в Подебрадах вже у великій мірі не та, що була раніше. Академія починає ліквідуватися. Совети "притиснули" чеський уряд, і субсидії та стипендії припиняються.

Наше нове помешкання в Празі на Вршовіцах. Кожного ранку виходимо разом з дому — батько до лабораторії, а я до школи. Батько працює над науковою тезою (цинк-пероксиди) у хемічному "уставі" Карлового університету, яким керує професор Кржелелка. Це безкоштовна робота. За правилами, які існують в науковому світі, батькова робота буде надрукована під прізвищем проф. Кржелелки на першому місці, а батьковим — на другому. Це "заплата" професорові за право користуватися лабораторією. Та остаточно публікація наукової роботи молодого вченого поруч з старшим, знаним у чеському науковому світі — крок вперед на міжнародньому науковому полі. Хоч батько вже має ряд самостійних опублікованих праць з подебрадського періоду, в Празі треба починати наново. Батько без лабораторії і без наукової роботи не може жити, отож працює над тезою, а одночасно шукає принагідних заробітків, бо пенсія професора Академії невелика.

Десь через пару років після переїзду до Праги, їдемо з батьком на відвідини до Подебрад. Це фактично не відвідини: батькові треба остаточно закінчити ліквідацію лабораторії. Подебради зовсім інші, як були. Вже не зустрічається майже

на кожному розі міста хтось знайомий, вже зовсім не чути української мови поза приміщеннями Академії і декількома приватними помешканнями. Академія перетворюється на УТГІ (Український Технічно-Господарський Інститут) — школу заочного навчання.

Початок тридцятих років — час кризи і безробіття не лише в Чехії. Чехія невелика країна, яка за роки незалежності випродукувала надмір фахівців-інтелігентів. Для емігрантів чим далі, тим менше місця. Та все це десь далеко від моєї свідомості. Батько, як завжди, має для мене час і присвячує мені більше уваги як батьки більшої частини моїх шкільних товаришок. В суботу веде мене до бабці Русової, яка в своєму невеликому помешканні збирає українських дітей, що учаться в чужих школах, і провадить неофіційну школу українознавства. В неділю по обіді йдемо до кіна на дитячу програму, а пізніше як я вже гімназистка, ходимо разом на так звані студентські (денні) вистави до опери чи театру. В будні, після того як батько закінчив обрахунки — результати роботи в лабораторії того дня — а я закінчила лекції, ідемо разом на прогулянку по місті.

Під час них батько розповідав про своє дитинство в Кам'янці Подільському; про поїздки в літі на село до "дедушки", де можна було лазити по деревах і стріляти горобців; про не одне літо, проведене на Підзамчі коло Кам'янця, коли Вікули одідичили від одної з тіток маленьку садибу з хатою, де лиш влітку можна було жити; про поїздки на "свічний завод" під Кам'янцем, директором якого якийсь час був дід Павло Федорович. Час від часу, розповідав батько, приїздив до Кам'янця якийсь далекий родич (здається по лінії бабуні Сузання Федоровни — Тарногородський), який звичайно зупинявся у домі Вікулів, і першого ж вечора казав батькові: "Ну, Коля, переодягайся, ідемо до театру!" "Переодягайся" (з бурсацької "форми" в цивільний одяг), бо відвідувати театр бурсакам було суворо заборонено. Цивільний одяг багато не допомагав, бо в більшості випадків хтось з завжди присутніх "надзирателів" школи батька пізнавав і результатом була хронічна "двойка по поведінню". Та це не стримувало від ходження до театру. З яких причин дід толерував цього родича і не забороняв відвідин театру, батькові ніколи не було ясно. Адже в домі Вікулів панував строгий режим: кожного ранку і вечора обов'язково всі члени родини мусіли бути присутні на молитвах, під керівництвом Павла Федоровича, які тривали цілу годину!

Розказував батько також як в останні роки семінарії вирішив стати письменником. Писав оповідання під псевдонімом "П. В-л.", які з чемними листами йому повертали редакції різних журналів. Це була ще одна спроба знайти нецерковний фах. Багато раніше хотів бути хірургом — зробив собі з дерева інструменти і почав "оперувати" правою рукою свою власну ліву руку. Кін-

чилося тим, що спішно прийшлося викликати лікаря.

З кожним роком нашого побуту в Празі фінансова ситуація ставала скрутнішою. В якій мірі це було, довідалася я аж під кінець другої війни, коли взнала, що прийдеться покинути Прагу. Переглядала батькову кореспонденцію, і палила, щоб чужі очі не бачили і не читали. Серед численної переписки з фірмами, що пропонували всякі представництва, знаходила взірці товарів до продажу, як наприклад апарат до міряння об'єму дерев і тому подібне. Був лист з Фінляндського посольства — відповідь на запит про можливість улаштуватися на роботу в університеті. В ньому було сказано, що фінляндська держава не визнає дипломів високих шкіл колишньої російської імперії...

Користування лабораторією уможливлювало такі заробітки як аналізи, і т. д. Пам'ятаю одного з молодих подебрадських інженерів, який хотів відкрити власне підприємство. Праця батькова полягала в безконечній кількості спроб зробити кращу і дешевшу зубну пасту, як англійський "Колінос". Кінчилося нічим, бо виявилось що англійська паста має складник, який можна дістати лише в Індії. В останні роки батько допомагав робити дослідження для докторату одному з студентів, якого спішно викликали на Мораву, де він мусів перебрати керівництво фабрики целюлози, бо батько його захворів.

Та всі злободенні проблеми відсувалися набік як приходили свята або мамині іменини. Тоді ми разом ішли оглядати вітрини та шукали подарунку для мами. Перед Різдом обов'язково йшли на Карлово "наместі" де відбувався кожного року ярмарок, і там вишукували якусь нову прикрасу на ялинку. Останньою була вага з срібних кораликів — це в честь батька і його хемічної ваги.

Святий вечір ми справляли завжди двічі. На латинські свята у нас завжди бували д-р Олександр Орлов та д-р Полікарп Герасименко — нерозлучні приятелі, яких батько знав ще коли вони були студентами в Кам'янці Подільському. Діло в тому, що на Святовечір в Чехії все закрито, включно з ресторанами, отож цих двоє молодих учених, які не мали своїх родин, приходили до нас на вечерю. На наші ж свята ми знов повторювали цей обряд. Дуже виразно в пам'яті остався останній Великдень з батьком, коли ми поїхали на службу до церкви Св. Миколая на Староместському "наместі" а потім пішки через цілу Прагу верталися додому. Виразно в пам'яті також залишився образ батька коло ялинки на останнє Різдво, такої виїмково гарної того року.

З року на рік, з помешкання на помешкання, ішло життя емігрантське. З року на рік батько ставав сумніший і рідше проявлялося його почуття гумору. Та увечорі ми далі ходили на прогулянки, лиш в останні місяці рідше. Два вечори на тиждень батько, з невеликою групою знайомих, ходив на безкоштовні лекції англійської мови до англійського місіонера. Говорилося вдома про потребу опанувати цю мову, бо може тоді

вдається виїхати до Канади або Сполучених Штатів.

Початок місяця лютого 1935 року нічим не відрізнявся від інших буднів. Десь коло шостого приїхав до Праги інженер Василь Виноградник і зайшов до нас у гості. Його відвідини залишили дуже неприємний присмак, бо його поведінка цим разом була зовсім для нього нетиповою. Пан Василь, як ми його називали, був людиною доброю, чутливою, товариською і любив та шанував мого батька. Цього разу він нервово і досить гостро відмовлявся від частування, дуже поспішав і ніби не міг дочекатися моменту, коли зможе вийти з нашої хати... По довгих роках, вже дорослою, я зрозуміла що він щось передбачав. Виявилось, що він мав виїмковий дар — не раз бачив чи відчував події будучого — дар, який не легко йому було нести.

Через день після відвідин пана Василя батько захворів. Прийшов д-р Гармашів і сказав, що це запалення сліпої кишки, але немає нічого загрозового, лише треба лежати і за пару днів все буде добре. Під кінець тижня гарячка не проходила, і мама попросила прийти д-ра Матюшенка. Він прийшов увечері і сказав негайно везти батька в лікарню...

Мама пішла по санітарне авто, а я допомагаю батькові одягнутися і не можу стримати сліз. Батько потішає: "Не плач, я скоро повернуся додому..."

Перед вікном незабудована ще площа, — санітарне авто великим півколом проїздить по ній і світла його зникають серед будинків... Я хочу вірити, що батько повернеться.

На другий день їдемо з професором Іванисом до університетської лікарні, щоб відшукати знайому лікарку, д-ра В. Б., і просити її, щоб довідалася як з батьком. Відвідати батька не можна, дітей в лікарню не пускають. Мені якось легше стало, бо пані доктор я знаю, вона у нас колись в Подєбрадах гостювала. Д-р В. Б. зустріла нас дуже холодно і в мій бік навіть не подивилася. Чекаємо надворі. Як повернулася, заявила коротко професорові Іванисові: "Лікар казав, що це буде чудо, як він виживе..." Хочу вірити в чудо...

День 14 лютого перебуваю у панства Петрових. Дім їхній затишний, і усмішка пані Тамари, як завжди, тепла і привітна. На другий день ранком приходить післанець з лікарні: вчора о 9-тій годині вечора батько попрощався з цим світом...

З днів перед похороном майже нічого не пам'ятаю. Ніби в тумані бачу коридор "уставу" де появляється пан Нецкарж. Це той, про кого батько казав що він єдиний більш-менш розуміє, в якому напрямку їде батькова думка по відношенні до його наукової роботи. Колись батько згадував про розмову з професором Кржелелкою, коли той відвідував "устав". Казав, що професор зовсім шаблоново підходить до дослідів, а батько зовсім інакше, по-новому бачить розв'язку — висновок своєї тези. На початку місяця лютого батько остаточно закінчив досліді і лиш через те, що захворів, не написав своїх висновків.

18-го день похорону — їдемо на Ольшани. Їдемо в крипту під православною каплицею, де стоїть труна. До мене ще не доходить факт відходу. Відкривають труну, щоб покласти туди мої квіти. Я бачу якогось іншого чужого батька і тоді не можу стримати сліз. А потім труна стоїть серед каплиці накрита жовто-синім прапором. Я когось питаю чи ми дістанемо прапор з труни на пам'ятку, а хтось обурюється: "Що ти, — це ж прапор громадської організації". А далі відкрита яма. Я хочу підійти ближче до труни, та в мою руку з усієї сили вп'ялася пані М. М. і чомусь істеричним голосом каже: "Не можна, не можна..." Чому не можна? Навіть як грудку землі кидаю на труну, вона далі чомусь з усієї сили тримається за мене.

Вдома повно знайомих. Сиджу в кутку і роблю вигляд що читаю. Якось "добра душа" тягне мене з усієї сили до столу: "Чому ти там сама сидиш, іди сідай коло нас." Нарешті приходить вечір — я йду сама знайними вулицями, куди ходила з батьком...

150-РІЧЧЯ МАРК ТВЕЙНА

В штаті Міссурі, США, над повноводною рікою Міссісіпі розкинулось невелике місто Ганібал. У цьому місті провів свої безжурні дитячі роки відомий американський письменник-гуморист Семюел Клеменс, відомий всім як Марк Твейн. Його твори перекладені на сотні різних мов. Марк Твейн ходив до школи не радо. Багато його друзів, замість того щоб сидіти в школі на твердих лавках, читати нудні книжки, плавали собі на саморобних плотах, купалися в Міссісіпі чи ганяли по горах та лісах вздовж ріки. Часто й він ідучи до школи, піддавався намові друзів, ховав десь книжки в куцах й приєднувався до товариства відкривати нові, ще їм незнані місця довокла Ганібалу.

Але щасливі й безтурботні роки Марк Твейнові урвалися раптово. Як йому було дванадцять років, помер його батько. Ця родинна трагедія приголомшила хлопця. З веселого, безжурного, ніби безвідповідального хлопця, він раптово змінився не до пізнання. Утримання родини перебрала мати. А бачучи її труднощі, малий Семюел запропонував свої послуги. Школа, казав він, мені й так багато не дає, а як я почну працювати в друкарні брата, то там більше навчуся та й доставитиму за те якусь плату...

В друкарні брата його найбільше цікавило видання газети. До цієї газети почав він писати свої перші коротенькі гумористичні дописи. Подорожуючи по Міссісіпі він багато разів чув, що з черпака, вимірювач глибини ріки гукав капітанові: "марк твейн"! цебто, "значи два" — потрібні виміри глибини ріки, щоб корабель не заліз на

міліну. Цими відомими для подорожних словами "марк твейн" він і почав підписувати свої дописи.

Але видавання газети не приносило великих приходів. Читачі за газету давали городину та фрукти, а для прожиття потрібно було й грошей. Тому Марк Твейн розпочав працювати на кораблях, що курсували на ріці. В скорому часі він вирушив з тисячами інших до Каліфорнії, де відкрили поклади золота. Але не найшовши там золота, він повернувся до Ганібалу до родини. Коли йому сповнилося вісімнадцять років, вирушив шукати кращого життя на Сході США. Зупинився на довше в Гартфорді, штат Коннектикут, де будував для своєї родини великий триповерховий цегляний дім, що має 19 кімнат. Його популярність як письменника давала йому великі прибутки з книжок. В Гартфорді він прожив 17 років. Цей чудовий будинок тепер відкритий для відвідувачів і в нім зберігається все, що пов'язане з життям Марк Твейна.

Хоч він і жив на Сході, але і далі в думках, в своїх творах, не покидав місця свого дитинства. Свої пригоди та пригоди друзів, він описав в двох безсмертних книгах, які перекладені на майже всі мови світу, а саме "Пригоди Тома Соєра" та "Пригоди Гакелбері Фина". В цих творах автор розповідає про багато подій, що сталися в житті цих безтурботних хлопців у місті Ганібал та його околицях.

Місто Ганібал нараховує понад двадцять тисяч мешканців і є ніби заповідником Марк Твейна. Цього року місто відзначає день його народження, 150 річницю, впродовж цілого року. Всі головні вулиці та площі названі як не імям автора так іменами його творів чи дійових осіб. Хата, в якій жив Марк Твейн і побіч неї музей його імені та не дуже давно побудований центр відвідувачів, в якому показується фільм про Марк Твейна, містять все, що пов'язане з життям автора. Рукописи творів, перші видання книжок, статті в газеті, речі з дитинства зберігаються з великою любов'ю і пошаною. Між перекладами різними мовами його творів лежить книжка "Пригоди Тома Соєра" українською мовою. Лише Ukrainian написано без одного "І".

Через дорогу від хати Марк Твейна стоїть хата подруги дитинства Марк Твейна. В нижній її частині крамниця сувенірів та сотень творів різних колись містилася аптека та інші будинки, про які є мова в творах Марк Твейна. Вся ця околиця — це заповідник, закритий для авт. В Ганібалі, під горою, коло мосту, що сднає штати Ілліной і Міссурі, стоїть, як нова, статуя Тома Соєра та Гакелбері Фина. Вище, на березі ріки красується як пам'ятник, побудований в сотні роковини Марк Твейна, маяк. За маяком вздовж ріки розкинувся парк, в зелені якого на високому березі стоїть пам'ятник Марк Твейна.

Кільканадцять миль за містом в горах — печери його імені. Це в цих печерах, які він описав пізніше в своїх творах, заблудив Марк Твейн

В Нью-Йорку 5-го вересня 1985 року помер після тяжкої хвороби, на 77-му році життя, д-р Володимир Душник — політично-громадський діяч, журналіст, колишній відповідальний редактор "Українського Тижневика", співредактор "Свободи", редактор "Українського Квартальника", який появляється англійською мовою як орган УККА, автор багатьох історичних видань, популяризатор української справи серед англосмовного світу.

Св. п. д-р В. Душник народився в Західній Україні, закінчив гімназію в Бережанах. В роках 1932-35 студіював на університеті в Лювені, Бельгія, здобуваючи там ступень бакалавра політично-суспільних наук; в 1935 році прибув до США. В роках 1937-40 студіював у Колумбійському університеті, здобуваючи диплом магістра політичних наук і міжнародних відносин. В роках 1942-45 служив в американській армії і брав участь у боях. При кінці 1945 року, був офіційним перекладачем в штабі ген. Даглеса Мек-Артура в Манілі і в Токіо. В 1965 році здобув докторат в Українському Вільному Університеті в Мюнхені, Німеччина.

Ще за часів його гімназійних студій появлялися його вдумливі статті в "Новому Часі", "Українському Голосі" та "Смолоскипах".

За кордоном, д-р В. Душник вдержував тісні зв'язки з провідними членами ОУН, зустрічався з провідником ПУН полк. Євгеном Коновальцем, працював на різних відповідальних постах, а найдовше в канцелярії УККА. Був автором багатьох українських і англосмовних праць. Його аналітичні статті появлялися в багатьох англосмовних газетах і журналах. Багато подорожував по світі. Побував в Північній Африці, на Близькому Сході, в Європі, Полудневій Америці, зокрема в Бразилії, де він жив довший час, виконуючи роллю директора бюро еміграції. Але найбільше часу, знання і творчої праці він віддав для українського народу.

з своєю подругою. Три дні вони блудили в лабиринті печер в темноті й їх батьки з смолоскипами в руках вивели звідти. Ці печери тепер освітлені й доступні відвідувачам впродовж цілого року. Пошана мешканців Ганібалу до місць де провів свої дитячі роки визначний американець, Марк Твейн, варта подиву й наслідування.

Око

М. ВОСКОБИЙНИК

УКРАЇНСЬКІ ВИЗВОЛЬНІ ПЕРСПЕКТИВИ І РОЛЯ УРДП (II)

(Початок у попередньому числі)

2. Сприятливі зовнішньо-політичні фактори для українських перспектив визволення

Перспективи нашого визволення визначаються такими факторами: 1) появою нових важливих явищ у міжнародній ситуації; 2) досвідом недавніх революційних подій у сателітних країнах; 3) зростанням готовності країн НАТО протиставлятися наступові Москви...

З кожної нової ситуації можна і треба витягнути корисні висновки, бо політика — це мистецтво можливого в даній ситуації. До речі, опозиціонери в СРСР виявилися на голову вище від багатьох емігрантських політиків, коли негайно використали Гельсінські угоди, повернувши в свою користь те, що виглядало спочатку тільки як легковажна поступка Заходу для Кремля.

Не ставлячи собі завдання аналізувати цілість усього комплексу теперішніх міжнародних відносин, вважаю за потрібне звернути увагу на такі три нові важливі явища в світі, які мають пряме відношення до нашої ситуації і наших перспектив:

1. Розбиття монолітності в комуністичному таборі наслідком виникнення декількох антагоністичних комуністичних центрів (явище *поліцентризму*), як вислід національного усамостійнення від Москви комуністичних партій Югославії, Китаю, Албанії, часткове усамостійнення Румунії, В'єтнаму, Північної Кореї, еврокомунізм в Іспанії, Італії, Франції тощо. Тобто масмо тепер явище росту т. зв. *національного комунізму*. Подібні явища усамостійнення від кремлівської тиранії виявилися свого часу в подіях, хоч і не успішних, у Східній Німеччині, Угорщині, Чехословаччині й Польщі. Такі полі при першій нагоді можуть проявитися знову. Ще раніше відосередні тенденції серед комуністів проявили себе у всіх республіках СРСР від самого початку його існування. У рості національного комунізму виявляє себе перевага національних інтересів і патріотизму навіть серед комуністів над інтернаціональним нівелюванням. Таким чином своєю агресивною захланністю, шовінізмом й арогантністю Москва породжує власного гробокопателя навіть серед комуністів.

2. Одобрення і підтримка появи *поліцентризму* серед комуністів з боку Америки й інших західних потуг — є другим важливим явищем у сучасній

міжнародній ситуації. Тому наголошується тепер боротьба не проти комунізму як *ідеологічного руху*, а наголошується небезпека агресії зі сторони Кремля і його слухняних виконавців-сателітів не лише проти Заходу, але і супроти комуністичних сусідів (Китай, Румунія, Югославія). Не лише на комуністичну Югославію, але й на комуністичний Китай дивляться все більше в США, як на потенційного союзника в конфлікті з СРСР.

Знову ж. не від нас залежить така зміна зовнішньо-політичного курсу Америки, коли від загального антикомунізму, як це було в часи холодної війни, США перейшли до толерування і стимулювання національного комунізму в советській орбіті. Але це треба мати на увазі і для нашої визвольної тактики, щоб не переочити такої потенційної можливості в майбутньому, як еventуальні українські (й неукраїнські) Дубчеки й Наді, а чи хоч би Скрипники й Шелести.

3. *Моральна підтримка з боку США й Заходу борців за людські й національні права в СРСР на основі міжнародного акту Гельсінських угод*. Це важливе явище, заініційоване адміністрацією президента Картера, хоч майже здане до архіву теперішньою адміністрацією президента Регена, може знову використовуватися Заходом у майбутньому, як ідеологічні засоби боротьби для усвідомлення населення СРСР щодо антинародного характеру кремлівської номенклатури-партократії. Ця бодай спорадична підтримка стимулювала і буде стимулювати опозиційні рухи в СРСР.

Названі три міжнародні явища вказують на додаткові реальні фактори визвольної боротьби.

3. ТЕОРЕТИЧНО-ПРОБЛЕМАТИЧНІ ПОГЛЯДИ НА ВИЗВОЛЬНІ ПЕРСПЕКТИВИ: ЧОТИРИ МОЖЛИВІ ШАНСИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЕННЯ

Принаймні чотири варіанти визвольних перспектив для України можуть заіснувати й стати реальними шансами для її визволення, якщо в створених при тому ситуаціях українські патріоти виявляться спроможними стати політичним фактором на належній висоті. Маю на увазі наступні гіпотетичні можливості:

1. Перспектива всесоюзної демократичної революції наслідком кризової ситуації, загнивання і розкладу советської імперії.

2. Перспектива поновних революційних вибухів у "сателітних" країнах центрально-східньої Європи, як це було в минулому, які потрясали і будуть потрясати умами населення СРСР і які у випадку їхнього успіху можуть перекинутися на терени СРСР.

3. Перспектива світового конфлікту між країнами НАТО й СРСР за умов прихильного ставлення західного світу до визвольних прагнень України й інших народів СРСР та Східньої Європи. Виникнення такого конфлікту не залежить

від нас, ми його не пропагуємо, але можливість його спровокування з боку СРСР треба брати до уваги, як найбільш трагічний спосіб зміни режиму в СРСР і в Україні.

4. Перспектива виходу України із СРСР на базі її конституційних прав, як цього домагаються українські дисиденти, або на базі явища національного комунізму. Це найменш імовірний шлях, бо советська імперія до такого відколонізування не допустить, хіба що вона падала б під тиском інших факторів.

Треба сказати, що всі ці чотири перспективи є нібито лише теоретично-проблематичними і тому, звичайно, дискусійними міркуваннями, але про них треба думати, їм треба сприяти і здійснювати мірою можливості, бо така вже політична місія партії, що створилася для боротьби за державне усамостійнення України.

Якщо існують ще інші більш реальні шляхи визволення, ми хотіли б щоб хтось їх назвав. Між іншим, є середовища інтернаціонального характеру, що покладаються на т. зв. "конверженс" — злиття соціалістичної і капіталістичної систем; є українське середовище, яке прямо заявляє, що визволення може прийти через партизанську збройну боротьбу; одне російське середовище покладається на військовий переворот шляхом збройного захоплення армією влади в Кремлі. Але ці шляхи є не менше проблематичні, ніж названі нами чотири перспективи.

Розглянемо ці перспективи визволення детальніше, беручи до уваги позитиви й негативи кожної з них та пов'язані з цим невідкладні завдання.

1. Перспектива демократичної революції в СРСР наслідком загинання комуністичного режиму.

В чому ж полягає кризовість радянської системи? За словами досвідченого знавця й аналітика цієї системи д-ра Василя Гришка ("До поточно-політичних постанов 8-го З'їзду УРДП", грудень 1979 р.):

"Конкретним поштовхом до такої кризи може стати неминуча у 80-тих роках зміна дуже перестарілого фізично й інтелектуально всього вищого керівництва владою, в зв'язку з чим особливо може виявитися також застарілість ідейно догматичної форми влади й системи та невідповідність цієї форми новому, зумовленому науково-технічною революцією, змістові проблематики суспільного життя народів СРСР."

Це може призвести до виникнення радикальних змін, а то й революційної ситуації "наслідком боротьби за керівництво цією владою на верхах північної партійно-державної бюрократії з причини суперечності інтересів її партійно-догматичного, військово-поліційного і технократичного складників". Але ця "кризово-революційна ситуація може перетворитися і в контрреволюційну, антинародну, коли ініціатива опиниться в руках тоталіта-

ристських імперських сил", що можуть загнудати неросійські народи в ще гірше поневолення.

Тому розбудова демократичного руху в масштабі всього СРСР, включаючи російських антиімперіалістичних демократів, є необхідною вимогою революційно-демократичної стратегії.

Наростання потенційної революційної ситуації в СРСР наслідком непосильного тягару імперіалістичних плянів Москви, наслідком розриву між узурпаторською номенклатурою й експлуатованими масами, прагнення до свободи, людських прав, приватної ініціативи — все це уможливорює появу революційно-опозиційного руху у всеозному масштабі. Мілітаризм та імперіалістичний авантюризм комуністичної партократії витворює ситуацію напруження всередині СРСР. Алкоголізм, нестача речей першої необхідності, непосильне гноблення населення комуністичною партократією, репресії, витворюють відповідну для революційних настроїв мас атмосферу в СРСР...

Звідси випливають і найголовніші невідкладні завдання всієї еміграції, а УРДП зокрема.

Що треба робити? Посилювати контакти з усіма народами СРСР та його сателітів, а також із прогресивними російськими антиімперіалістичними течіями й особами. Добрим прикладом таких заходів є "Російсько-українська заява" з 1980 р., у виробленні якої приймали участь лідери Українського Демократичного Руху, включаючи і голову УРДП, та російські діячі, згруповані навколо журналу "Континент".

Цінність цієї заяви в тому, що вона була укладена на умовах повністю сприйнятливих для українців. В основі заяви найголовніший принцип — визнання російською стороною незалежності України і декларація, що вони (росіяни) будуть обстоювати права України на державну незалежність. Обставини нашої визвольної боротьби не часто нагороджують нас визнавцями наших незалежницьких прагнень з боку росіян. Важливо, зокрема, що це був голос дисидентів — голос молододі, прогресивної Росії. З ними нам подорозі...

Дальше розширювання українсько-російського порозуміння на базі Заяви 1980 р. може навіть (чому б ні?) довести до зміни позиції російського народу в стосунку до України із становища окупанта на становище союзника проти партократії.

У зв'язку з цим практичні завдання діячів обох національностей — українських і російських — можна звести до наступних:

1) організування українсько-російських конференцій для в'яснення спільних проблем, які сприяли б взаємному респектуванню державних прав обох народів;

2) творення "робочих груп для координованої праці в різних країнах вільного світу" як про це говориться в самій заяві;

3) взаємний обмін статтями в пресі на теми російсько-українських стосунків та визнання права народів на державну незалежність;

4) публікування спільно політичних матеріалів і книжок, беручи до уваги той факт, що вони "самі знаходять дорогу на той бік" — в СРСР;

5) використання радіо для відповідних інформацій на той бік.

Цькування росіяни, поголовне обвинувачення всього народу в імперіалізмі, ображування його різними застарілими, "дикими" назвами й характеристиками, тощо — це те, що аж ніяк не допомагає, а тільки шкодить українській політиці на відтинку так важливих у визвольній проблематиці в СРСР українсько-російських стосунків.

Основою нашої революційно-демократичної ставки на революцію в СРСР є неухильне культивування солідарності між підсоветськими народами і їхніми борцями, щоб витворювати союзництво між ними. Солідарність потрібна як гарантія успіху зокрема коли революційна ситуація витворюватиметься в центрі СРСР — у Росії чи в Москві.

Демократична революція в центрі СРСР може мати найбільший успіх з найменшим кровопролиттям для всіх підсоветських народів, бо вона ставить у центр боротьби найчисельніший російський народ, що своїми діями може відразу паралізувати центральну владу Кремля. Демократична революція в центрі дає зокрема неросійським народам СРСР і Східної Європи потрібну унікальну нагоду для здійснення своєї незалежності. Приклад: революція 1917 р. Але успіх такої революції в центрі залежатиме не від нашого ізолювання від російських революційних сил (як це виходить із поглядів деяких наших екстремістів), а від підтримки для них з боку всіх інших національностей СРСР. Росіяни і неросіяни потребують плекання солідарності на базі взаємного визнання державної незалежності і дружніх мирних взаємин...

Українські дисиденти, як також інші групи, що борються за унезалежнення України, потребують союзників. Українські політичні в'язні уже самі ефективно започаткували солідарність у концентраційних таборах, установивши при різних нагодах тісну співпрацю з росіянами, євреями, балтійцями, кавказцями й іншими. Передова ролія українських борців в організуванні опору по концтаборах здобула загальне визнання серед усіх дисидентів і на цю тему з'явилося понад десяток описів різнонаціональних авторів...

Досі існував такий історично-зумовлений уклад сил, коли всі народи, що опинилися в комуністичній імперії, були поділені на три табори (росіяни СРСР, неросійські національності СРСР, і народи східноєвропейських "сателітів" СРСР) з відмінними завданнями, а через це й із мінімальними контактами та співпрацею. Звідси, на мою думку, випливає головне завдання української політики, а УРДП зокрема — зводити до спільного порозуміння згаданих трьох міжнаціональних таборів на одній спільній політично доцільній платформі...

Такий бльок можливий тільки на підставі здекларованого визнання демократичного принципу повної незалежності національних республік СР-

СР і народів Східної Європи у межах їхніх етнічних територій на базі статус-кво сучасних кордонів, встановлених міжнародними договорами в часах і після Другої світової війни та підтверджених Гельсінкською угодою.

2. Вплив поновних революційно-визвольних поривів у сателітних країнах та народи СРСР.

Політичне спілкування між народами Східної Європи та СРСР потрібне вже нині, як альянс визвольних політичних сил цих народів. Потреба ця очевидна зокрема у випадку чергового заворушення чи повстання в одній чи кількох "сателітних" країнах, як це сталося в Угорщині, Чехословаччині, чи у випадку руху "Солідарність" у Польщі. Якщо ці явища досі не були спроможні перерости у повне відокремлення згаданих країн від імперського комплексу Москви, то пояснюється це зокрема тим, що події в одній країні не були підтримані подіями в інших, з'явилися вони в різний час, тобто виявилася відсутність розвинутої міжнаціональної солідарності...

Польські події, хоч і не мають у теперішній стадії вигляду на близьку польську перемогу, але мають радикальні наслідки і вони вагітні практичними й теоретичними наслідками також у дальшому майбутньому, а тому заслуговують на пильну їх оцінку. Вони є фактично новою сторінкою в історії боротьби проти советського імперіал-комунізму та проти облудної теорії тоталітаристичного марксизму-ленінізму. Адже такий осяг, як тісний союз робітничої класи з національною інтелігенцією, здійснений польськими робітниками в боротьбі проти комуністичної партії за свою свободу, викриває брехливість марксистської теорії, що трактує комуністичну партію як відображувача інтересів робітничої класи. Таку ж тенденцію виявили перед тим і робітники Угорщини та Чехословаччини. Взагалі ж треба сказати, що польському, чехословацькому й угорському народам належить особливе признання насамперед за те, що вони внесли перші значущі розколини в комуністичний бльок.

Польські події мають для нас українців ще один важливий наслідок. Польські борці усвідомили важливе значення дружніх взаємин з українцями, білорусами, литовцями — безпосередніми їхніми східними сусідами. Підпільні організації Польщі заявили про визнання теперішніх польсько-українських, польсько-білоруських і польсько-литовських кордонів. Це також прихильно сприйнято серед прогресивнішої, реалістично думуючої частини польської діаспори. І це з надією сприйнято також серед українців, як один із перших кроків на шляху, що відкриває обом народам можливість для дружньої співпраці і співжиття.

3. Загроза світової війни наслідком московського експансіонізму, як найбільш смертоносний проспект упадку кремлівського режиму.

Хоч речники демократичного руху в Україні й

ЧОМУ ВТІКАЮТЬ ЛЮДИ

Біжать біженці з Радянського Союзу. Втікають світ за очі. Втікають із рідної землі і спорожняють рідні краї. Саме цим занепокоєний російськомовний дисидент Володимир Войнович і ставить це питання в пресі. Однак тема ця не нова: виїхати за границю — означає найвищу кар'єру як в Росії, так і на Україні та в Азійській частині Радянського Союзу. Чи правильно це? Український поет Василь Симоненко засуджував це як зраду рідного народу і закликав жити на рідній землі і не віддавати її нікому, бо вона наша і тут слід будувати життя. Проти втечі і спо-

СРСР, як також і в діяспорі, "цілком виразно відкидають ставку на війну", — як пише В. І. Гришко — "не лише з гуманістичних, але також з практично-політичних мотивів... одначе воєнний варіант у розвитку майбутніх подій мусить бути постійно враховуваний як реальна можливість, що вимагає відповідного... плянування політичної праці в українських національних інтересах.

Війна може виникнути наслідком советської провокативної політики, спрямованої на опанування щедалі більшої частини світу в ім'я домінації комуністичного тоталітаризму над світом. Провокуючи послідовно міжнародні конфлікти, СРСР шалено озброюється, мілітаризується, розбудовує світового значення океанічну флоту, нуклеарний і хемічний арсенал, зручно здійснює експансивні пляни шляхом "малих" війн в Азії, Африці, Латинській Америці та на Близькому Сході з метою оточення США своїми військовими базами, а при тому залякує західних лідерів і громадянство актами терору, щоб досягти морального роззброєння Заходу. Все це витворює ситуацію можливого зудару.

Не роблячи ставки на війну як на найбільш трагічний і проблематичний варіант усунення кремлівської партократії та розвалу советської імперії, мусимо на підставі досвіду Другої світової війни мати на увазі ситуацію, коли советські воєнки, а то й цілі військові формації через безвихідність ситуації, або ж з ідейних мотивів можуть переходити на бік західних армій, — особливо, коли б політика західних потуг давала надії для здійснення визвольних національних програм всім народам імперії. Тут доречно згадати, наскільки в такому випадку важливо мати один активний український політичний центр за кордоном з належною програмою, зв'язками і впливами. Маю на увазі центр, що об'єднував би всі українські політичні угруповання аби уникнути повторення таких трагічних подій сперництва, як ті, що були між двома ОУН у 1941-45 рр.

Перехід советських воєнків на західній бік дав би перспективу творити українські національні формації як зародок української національної армії. Але перспективи здійснення визвольних прагнень народів у часи війни залежатимуть від наставлення керівних політичних кіл Заходу, бо прагнення поневолених народів можуть бути ними знехтувані в ім'я т. зв. "вищих інтересів" тієї чи іншої великопотуги...

Найгірше, що війна після масивного руйнування й нищення населення може бути у своїх наслідках, навіть у випадку перемоги Заходу над СРСР, не кінцею на користь України. Приклади Польщі у 2-ій світовій війні, Кореї, В'єтнаму є підтвердженням, що уряди великопотуг і їхні генеральні штаби пильнують лише своїх національних інтересів, а не інтересів інших народів.

Пару років тому середовище ОУНр проголосило, що їхньою визвольною концепцією є ставка на збройний партизанський рух. Але не говорить, за яких умов партизанський рух може бути реальною формою боротьби. Зовсім ясно, що за

мирних умов партизанський чи повстанський рух в СРСР неможливий, а якби він і виник, то це був би лише спосіб спровокувати масакру українських національних кадрів. Повстанська і партизанська боротьба в умовах СРСР може мати успіх тільки за часів війни або революції чи якогось перевороту, коли головні сили СРСР були б зайняті зовнішніми фронтами або внутрішньою громадянською війною. Не каже ОУНр також, які саме групи в СРСР і в Україні можуть провадити визвольно-партизанську боротьбу без значення конкретної ситуації.

Повторюємо, партизанський рух може бути успішною формою боротьби за українську незалежність за умов затяжної війни і матеріальної та політичної допомоги зі сторони Заходу, що безумовно визнає право України на державну незалежність і був би зацікавлений у його здійсненні.

Треба також не виключати такої ситуації, як дії національних комуністів на зразок угорського Надя, чи чехословацького Дубчека, особливо в часі неспішної для СРСР війни. В умовах затяжного збройного конфлікту з Китаєм чи Західним світом цей теоретично можливий "мазепинський варіант" зі сторони партійних проводів, наприклад — середньо-азійських республік (що може перерости в союз з Китаєм) чи західних республік СРСР (які шукали б союзу із Заходом), може стати і практичним варіантом. І то не лише серед неросійських республік, але навіть і в самій російській республіці (напр. "власовський" варіант у дусі ідей О. Солженіцина, тобто — концентрації російських національних інтересів лише на територіях Російської республіки).

Не роблячи ставки на війну, але враховуючи можливість її виникнення, УРДП від початків свого існування й до сьогодні робила і робить ставку на внутрішні опозиційні демократичні сили різноманітного походження в Україні та взагалі в СРСР, бо це єдино правильна і єдино перспективна ставка. Розвиток подій на батьківщині й у світі виразно вказує на доцільність такої ставки.

(Закінчення в наступному числі)

роження рідної землі виступав і російський письменник Александр Солженіцин (хоч для нього й Україна "это тоже русская земля". — Ред.).

Біжать, втікають люди із Радянського Союзу.

На цю тему існують вже анекдоти в народі. Навіть такий: питають, що означає собою Малий театр? Відповідь: Це Московський Великий театр після полорожі на гастролі за границю.

Хто тікає? Простим людям не судилось, а от ті, що зверху, служать деякий час "вірою і правдою", щоб дістати змогу виїхати за кордон і не вернутись. Тікають артисти, диригенти, режисери, заслужені майстри спорту і видатні спортсмени, доктори різних наук, орденоносці, лавреати, депутати, дипломати і, — працівники КГБ. Втікають провірені люди організацією комуністичної партії і органами безпеки. Біжать усі, кому лише дали дозвіл на виїзд. Навіть замісник генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй Аркадій Шевченко втік із Радянського Союзу. А недавно, кажуть, що один генерал-лейтенант в повній формі перейшов турецьку границю пішки.

Як видно, тікають провірені: морально стійкий, політично витриманий. Завдання виконує. Виступає на зборах. Бере участь в суботниках. Не зраджує дружині. Не судився. Партійні внески платить вчасно. Ніби чудова "радянська мораль", але людей не заглянеш, як каже приказка.

Свого часу навіть Володимир Ленін був біженцем і жив у вигнанні. Боявся, щоб не вбили. Невже усвідомлював, яку державу будуватиме?

Не повернулись люди в Радянський Союз і починається тиск на родичів, щоб кликали назад. Обіцяють додати дещо до того, що мав. І дорікають куском хліба, що дала партія: і світою, і вихованням, і дачами, і прикріпленням до спеціального продовольчого магазину. Кажуть: чого йому не хватало?

А йому, можливо, бракувало свободи. А він, можливо, мучився в совісті, що несе з партійного магазину суху ковбасу і осетер, замотані в сірий папір, щоб не замітили прості люди! Простим смертним вхід в такі магазини заборонений, та і як ввійдеш, коли стоїть мільціонер на дверях і не пускає, крім "прикріплених".

Цікаво, як ставить питання Володимир Войнович — а чому ніхто не тікає в Радянський Союз? Якщо судити по пропаганді, так все добре в Радянському Союзі: немає безробіття і людина людині — друг, товариш і брат. Та ніхто ще не попрохав азілю в СРСР і не втік до Радянського Союзу (хіба радянські шпигуни, яким загрожує розкриття. — Ред.) Приїздила і Анджела Дейвіс, і Джеймс Олдрідж, і інші заграничні гості. Їх поселяють в найкращий готель, возять на машині, чорну ікру на червону ікру намазують... Ніхто не залишається. Ніхто не тікає, хоч виїхали без перевірки. Вони не проходили виїзду комісію. А, можливо, саме тому? Можливо самі виїзду комісії являються причиною того, що тікають люди? Бо якби можна було без цієї психічної м'ясо-рубки купити квиток і поїхати на берег Середземного моря і ніхто не питав про повернення,

може, люди і верталися б. Може, якби не треба було клястись, що не будеш ні з ким знайомитись, що не встрянеш у жодну розмову, а усмішки зустрічних жінок будеш сприймати за підготовлену провокацію — може люди і верталися б...

Що ж заставляє не вертатись в Союз тих, що не голодали? Значить тікають ті, що по Гриб'єдову терплять від того, що мають розум. Від часів Гриб'єдова в російській тюрмі народів нічого не змінилось. Ще в 20-ому столітті актуальна теза Гриб'єдова "Горе з розуму" в Радянському російському Союзі. Душа продовжує бути закріпаченою. Чи не час уже переглянути совість свою усім в обох Українах: чи то в еміграційній, а чи в метрополії. Це, накінець, і обов'язок, який встановив Бог. Навіть Бог не допоможе, якщо Україна не допоможе собі сама.

28-ИЙ ДВОМІСЯЧНИК УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ І ПРЕСИ В АВСТРАЛІЇ

Щороку в Австралії в липні-серпні відбуваються Двомісячники українського друкованого слова.

Цього року відбувся вже 28-ий Двомісячник, під час якого розповсюджено або придбано 2609 видань та зібрано на пресу на суму 19.856.00

Найбільше розповсюдила голова УЦШР, вона ж керівник Рідної школи в Нобл Парку біля Мельбурну — пані Тетяна Сліпецька — на 2.036 доларів. Таких, що розповсюдили на понад 1000 доларів знайшлося 5 осіб.

Та ці успіхи могли б бути втричі більшими, коли б всі громади і організації зрозуміли, яку величезну вагу для нашої спільноти має рідне друковане слово. На жаль, багато організацій і громад ставляться байдуже. А дехто вважає, що розповсюдження книжки і преси — це приватний бізнес.

ЯКЩО ЖИВЕТЕ У ВІННІПЕГУ І МАЄТЕ ФІНАНСОВІ КЛОПОТИ

- при закупі, або на праві авта,
- при закупі нового урядження хати,
- при консолідації (зібранні) всіх довгів,
- при закупі, або перебудові дому, тоді

РАДИМО ВІДВІДАТИ

КРЕДИТОВУ КООПЕРАТИВУ ПІВНІЧНОГО ВІННІПЕГУ

Вона радо допоможе Вам усі ці клопоти усунути!

NORTH WINNIPEG CREDIT UNION LTD.

544 Selkirk Avenue

Winnipeg, Manitoba R2W 1Y9

Telephone: 589-8808

Олександра Ю. КОПАЧ

У ПОШУКАХ ЗА АВТОРОМ “СЛОВА О ПОЛКУ ІГОРЕВИМ”

*“Минуле і сучасне — це два крила для
доброго польоту в майбуття”.*

(В. Шевчук)

У квітні цього року минуло 800 літ від знаного походу князя Ігоря на половців. Таких, а то й кращих, бо переможних, походів у тих часах пройшло чимало, але Ігорів похід увіковічнися у дружньому епосі старої України. Трагічний він по своїй суті, у центрі ставить не організатора походу князя Ігоря, але володаря держави “Руської Землі” Святослава III Грізного. З ними бо й в’яжеться ідея твору: добро України-Руси — це найвищий закон; для цього конечно об’єднати всі сили князів і племен, бо тільки так можна протиставитись ворогові та забезпечити нормальне життя держави і народу на своїй споконвічній землі.

Актуальність цієї ідеї беззаперечно наявна й для наших часів, для нас, як була для наших предків у XII ст. Вона, ця ідея, універсального значення. Тож Максим Рильський, пишучи про немеркнучу красу “Слова”, його місце в світовій літературі, підкреслює, що “твір вчить нас любити вітчизну і її синів.”

“Слово” — це твір геніяльного автора, русича-українця з XII ст. Ні імени, ні прізвища, ні навіть місця народження його не знаємо. Учені висувають різні здогади, теорії. Одні уважають, що був він боярином Святослава III; інші кажуть, що походив з Галичини та з Ярославною прибув до Новгороду Сіверського; ще інші здогадуються, що був учасником походу князя Ігоря. А в красному письменстві чи не вперше висувається нова гіпотеза про автора “Слова” в творі В. Шевчука “Велесич”. Автор цього роману вміло зображує життя поета, назвавши його Велесичем, себто сином Велеса, передхристиянського бога, опікуна поетів-співців. Зображує його життя від народження до смерті. Родинне середовище Велесича — це вої-ратаї. Дід його, Сновид, славний дружинник княжий. Від нього Велесич вивчає минувшину — історію батьківщини, давніх князів, їхні діла та перекази про них, пізнає мітологію, богів і божества, старовинні звичаї та обичаї, засвоює пісні, довідується про Бояна, сам вивчає гру на гусях, прислухається до пісень мандрівного гусяря та переживає кохання до Верхуслави. Друге його середовище духового зростання — це Київ, двір боярина Петра Бориславича, літописця Святослава III, згодного ав-

тора Київського літопису. Там то Бориславич вивчає грамоту, читає книги залюбки, студіює старинну книгу про Русь-Трояню, державу об’єднаних трьох племен: полян-русів, уличів і сіверян. Переживає також другу любов, любов до Яні Трете середовище — це замок, палата Святослава III Грізного. Там і зображений славний сон Святослава, боярська Рада, різні ситуації зі “Слова”, а вкінці генеза епосу про Ігорів похід і саме народження пісні.

Та це тільки один сюжет Шевчукового роману, бо другий розвивається у нашому XX столітті, а його героєм є Макар, поет-письменник, любитель старовини, за професією інженер. Оце запланував він цікаві вакації автотом по маршруті князя Ігоря на половців. Їде він зі своєю подругою Ладодою. Скрізь топографія сучасної України, скрізь історичні місцевості що спонукають Макара робити дегресії в історію як, наприклад, гора Божа (у “Слові” згадані Бусові ворони), де загинув король Антів, Бож, підступно вбитий готами. Виявляються також роздуми про так звані темні місця у “Слові”, напр., автор пише: “В усьому “Слові” присутній якийсь могутній дух, чи струмись Трояна, чимось ця протодержава Русів розхвилювала автора “Слова” та його сучасників”, (ст. 81). Так само неясна у “Слові” Діва. Це, на думку Макара — автора грецька Ніке богиня перемоги по стороні половців. Греки боялися сильної Русі і раді були, що половці відіпхнули Русь від Лукоморя — Чорного моря. А Див — це той, що дивиться, розвідник половецький. Устами Макара автор роману стверджує, що “Слово” — “твір, я сказав би історичний, документальний, у ньому все конкретне, відоме всім слухачам, або принаймні більшості. Із цього й слід виходити, пояснювати місця не зовсім ясні, не зрозумілі людям двадцятого століття.” (ст. 143)

У романі В. Шевчука “Велесич”, згодний автор “Слова”, його національна і zarazом універсальна ідея виповнюють два сюжети, дві дії в далеко віддалених епохах, XII-го та XX-го століття. На сторінках твору чимало проблем церковних і світських. Трапляються і недогляди, як невідповідно вжите значення “руські люди”, але звертає увагу майстерність переходу з епохи в епоху в тому ж таки розділі, чи то дні, бо подорож Макара триває дванадцять днів. Особливо зворушує народження пісні-епосу:

Велесич

“Бігав по заборолі, плакав слізми безсилля і відчаю...

І раптом став, неначе хтось його ударив. Пісня!..

Він скаже їм всю правду, збере князів в одну могутню силу і нею вирве в половців Трояню-землю!..

Велесе,
старий, предобрий боже, благослови цей чесний замір,
дай гусям дзвону, серцю відваги й моті, а голові —

чарівних слів, щоб брали за душу всіх — від князя до ополченця-смерда! — Русь така велика, серце таке мале. — Велесич спинивсь під дубом, торкнувся струн, і сам тому дивуючись, почав співати. Бачив усе душею, чув кожен звук.. (ст. 205-6)

Дуже цікаво зображена також генеза роману "Велесич" у нашому, значить, столітті. Відповідно до століття мова твору сповнена зворотами, приказками, розяснена золотими думками, багата на метафори, картини. Мова *Слова о полку Ігоревім*, — це розмовна мова староукраїнська, літературна мова XII ст.

"Велесич" — замітний роман у сучасній нашій літературі, написаний не тільки в двох епохах, але й у різних планах, розкриває цікаві концепції, розгортає картини сучасної України та України-Руси.

Автор цього роману, Василь Шевчук, — сучасний письменник, живе в Україні, має в своєму літературному надбанні ще й інші романи, як "Предтеча" (про Григорія Сковороду), "Побратими" з козацьких часів, оповідання та вірші для молоді. — Ред.

АВТОР НЕВІДОМИЙ І... ВІДОМИЙ

Кожен, хто бере в руки "Слово о полку Ігоревім", не може не замислюватися над запитанням: хто ж він, автор нашої найвеличнійшої патріотичної поеми, створеної вісім століть тому?

Останнім часом дослідники дедалі частіше схильються до думки про князівське походження автора "Слова". Спробуємо простежити, наскільки реальна поведінка самого автора "Слова" виправдовує таке припущення.

У перших же рядках заспіву "Слова" його автор при своєму захопленні Бояном, котрий співав славу давнім князям (Ярославу, Мстиславу, Роману), наголошує на неприйнятності для початку своєї пісні "старих слів", тобто панегіричних образних висловів попереднього співця...

Далі автор "Слова" протиставляє себе Бояну вже на ділі: "О, Бояне, соловію часу давнього. Аби ти оці полки ошебетав, скачучи, соловію, помислом по дереву, літаючи умом під хмарами, звиваючи славу обаполи часу нашого, біжучи тропою Трояна через поля на гори! Співати було б пісню Ігореві, того (Олега) внуку: "Не буря соколів занесла через поля широкії — галки стадами біжать до Дону великого". А чи так заспівати було б, віщий Бояне, Велесів внуче: "Коні іржуть за Сулою — дзвенить слава в Києві; труби трублять в Новгороді — стоять стяги в Путивлі".

Як бачимо, на противагу Бояновому хвалебно-

му заспіву, який відповідав піднесеному задумові попереднього співця, автор "Слова" у своєму власному заспіві, услід за "билицями часу нашого", засуджує сепаратизм новгород-сіверського князя Ігоря, котрий збирається в похід на половців без відома Києва, резиденції старійшини Русі — великого князя Святослава Всеволодича.

Але автор "Слова" протиставляє себе Бояну не лише в творчому плані. Перед тим, як дорікнути Ігорю, метафорично названому "онуком" верховного бога Трояна (Триглава), за сепаратизм, він зверхньо зауважує на адресу Бояна: "А чи так заспівати було б, віщий Бояне, Велесів внуче..." І в цьому вся суть: образно називаючи Бояна "онуком" бога Велеса, покровителем скотарства (і, природно, самих скотарів), автор "Слова" вказує тим самим на низьке соціальне походження співця, яке не йде ні в яке порівняння з походженням Ігоря ("онука" Трояна) і позбавляє Бояна будь-якого права критикувати князя. Однак сам автор відверто критикує Ігоря та ще й пишається цим перед Бояном. Зрозуміло, так міг учинити не який-небудь простий придворний співець, а людина, рівна за походженням Ігореві, тобто князь, Троянів "онук".

На користь належності автора "Слова" до князівського середовища свідчить його широка освіченість, повна поінформованість у міжкнязівських стосунках, велика ерудиція і досвід у воєнних справах і, нарешті, що дуже показово, безпрецедентне для середньовікової Русі вільнодумство, яке виявилось в значному відході від церковного вчення і відвертому звертанні до язичницької мітології. Вдуматися лишень: Боян у "Слові" — онук Велеса, хрещений Ігор — онук Троянів, вітри — онуки Стрибога, православний руський народ — онук Даждьбога, християнська Русь — "земля Троянова"... Таке сміливе воскресіння язичницьких богів усупереч могутній середньовічній церкві, яка майже два століття затято боролася з язичництвом, не може не свідчити, що автор "Слова" був князем не простим, а високопоставленим, який володів найповнішим "імунитетом" світського можновладдя.

Немає сумнівів, що автор "Слова" співчував Ольговичам. Його симпатія до цих князів, незважаючи на засудження сепаратизму Ігоря та Всеволода, простежується у всій поезії — від величчя до заключного славлення молодших Ольговичів, учасників походу: "Слава Ігорю Святославичу, буйтру Всеволоду, Володимиру Ігоревичу!" Таке неабсолютно ставлення до династії Олега недвозначно свідчить про те, що й сам автор, високопоставлений князь, належав до того ж роду Ольговичів. Зрозуміло, серед Ольговичів кінця XII ст. він був одним із старших, що, звичайно, виключає будь-яке припущення про його участь в Ігоревім поході.

Старшими в Ольговичів під час походу були Святослав Київський та його брат Ярослав Чернігівський. Однак Ярослав ніяк не може претендувати на авторство "Слова", бо він заохочував Ігорів похід, послав йому на допомогу черні-

гівських ковуїв, за що, власне, Святослав і дорікає Ярославу в "золотому слові": "І уже не бачу влади... брата мого Ярослава з чернігівськими вельможами"... Таким чином, лишається припускати, що старшим Ольговичем, котрий створив поему, був сам Святослав Київський. Вірогідність цього припущення досить висока, адже в "Слові" є цілий ряд обставин, що зближують автора поеми саме з її головним позитивним героєм...

Цілковита схожість автора "Слова" (старшого Ольговича) із Святославом Київським (главою Ольговичів) проявляється і в їхніх суспільно-політичних позиціях. Це для них тим більш істотно, що позиції Святослава представлені в поемі у повній відповідності з історичною дійсністю літа 1185 року. Отже, звернемося до авторської мови з 1-ої глави і до "золотого слова" Святослава, що, на думку багатьох авторитетних дослідників (О. Орлова, І. Єрьоміна, Б. Рибаківа та ін.), містить у собі всі звертання до руських князів і завершується на контексті "О, стогнати Руській землі"...

Як можна помітити, дорікаючи Ігорю за сепаратизм, автор водночас віддає належне його мужності, відзначає його патріотизм ("навів свої хоробрі полки на землю Половецьку за землю Руську").

Точно так ставиться до Ігоря і Святослав у "золотому слові". Характеризуючи Ігоря — заодно із Всеволодом — як хороброго, але свавільного князя, Святослав у зверненні до інших князів тричі промовляє заклик відомстити за землю руську, за рани Ігореві, показуючи тим самим, що Ігор постраждав, діючи в інтересах Русі.

Автор глибоко сумує з приводу князівських чвар, причини стражденного становища Русі: "І почали князі про малес — "се велике" мовити та самі на себе крاملу кувати. А погані з усіх сторін приходили з побідами на землю Руськую".

З тих самих патріотичних позицій дивиться на чвари і Святослав: "Через незгоду настало насильство од землі Половецької!.."

І, нарешті, що особливо прикметно, як і автор "Слова", Святослав знає, цитує Бояна. У цьому зв'язку цікаво дослідити ставлення автора "Слова", якого сам текст історичної поеми дозволяє ототожнювати зі Святославом, до попереднього співця.

Якщо на початку, як це вже зазначалося, автор у відповідності зі своїм наміром розпочати пісню про похід Ігорів "по билицях часу нашого, а не за вимислом Бояна", уникнув слів Боянових, то потім він дедалі частіше починає наслідувати їх...

Приймаючи "старі слова", автор "Слова"

І В М Ай Бі еМ КОМПЮТОРИ

в англійській або українській мові
в Канаді можна набути в:

BAYER BUSINESS MACHINES LTD.
N. C. DIV.

1339 Matheson Blvd., Mississauga, Ont., L4W 1R1
Tel. (416) 624-4001, 624-4002

І В М

КОМПЮТОРИ НАЙКРАЩОЇ ЯКОСТІ
CADD/CAM

для

інженерії, бухгалтерії
РЕДАКЦІЇ

Повний склад українських літер
в кількох розмірах.

"Софтвир" змінює з українського на
англійське або з англійського
на українське.

в США:

XENOTECHNIX

P. O. Box 102, Cheltenham, Penna. 19012
Tel. 215-382-2970

(Святослав) приймає і "вимисел" Боянів. Услід за Бояном він славить князів (Ярослава Осмомисла, Романа Волинського та ін.), закликаючи їх піднятися за землю Руську:... широко малюючи суспільно-політичну картину; він висловлює в "золотому слові" свої високі думи про єднання Русі.

Виходячи з усього цього, можна з повним правом твердити, що автор "Слова" (Святослав Київський) — відертий духовний спадкоємець Бояна. У свою чергу, такий висновок може дати ключ до розгадки початку контексту "Рекъ Боянь...", який вважається "найтемнішим" місцем поеми і досі не має жодного, хоч якоюсь мірою задовільного, тлумачення...

1083 року дід Ігоря та Святослава Київського (вони були двоюрідними братами) Олег Чернігівсько-Тмутороканський повернувся на батьківщину з візантійського заслання, що й дало привід, як вважають науковці, сказати Бояну в котрійсь хвалебній пісні про Олега-князя, онука Ярослава Мудрого: "Важко бути голові без плечей..." А що робить наш автор "Слова" (Святослав)? Він вживає цей вислів стосовно повернення Ігоря з половецького полону влітку 1185 року. Мало того, він, за звичаєм древніх авторів, говорить про себе в 3-й особі і називає свій твір Святославою піснею, визнаючи себе при цьому прямим спадкоємцем Бояна ("і пішов (Боянів вислів) на Святославою пісню").

Таким чином, у заключній частині "Слова" сам його автор, Святослав Київський, цілком підтверджує правильність усіх наших вищенаведених висновків...

Подібно до того, як "Повчання" Володимира Мономаха нерозривно пов'язане з автором, "Слово" невіддільне від свого творця, Святослава Київського, — воно буквально живе всім його надзвичайно складним і бурхливим життям. Тому не випадково, що звертання навіть лише до основних фактів біографії великого князя Святослава Всеволодича (близько 1125-1194 рр.) сприяє розумінню багатьох особливостей древньої поеми.

Як відомо, дитинство "отроцтво він провів у Чернігові, де княжив його батько, Всеволод Ольгович (дуже колоритна особистість, прототип билинного Чурила Пленковича). Чернігів був тоді одним з найвизначніших культурних центрів Русі. У князівській бібліотеці напевне були знамениті "Ізборники" Святослава Ярославича (прадіда нашого Святослава), які знайомили не тільки з художніми творами, а й з теорією літератури (перекладний трактат "О образех" в "Ізборнику" 1073 року). Крім того, при князівському дворі, безперечно, ще пам'ятали й співали пісні Бояна — улюбленця Святославого діда, Олега Святославича Чернігівського-Тмутороканського. Чи не тому образ Бояна, який з малих років запав у душу Святославу, і проходить через усе його "Слово", написане певною мірою як наслідування попередньому співцеві! Рідному діду Олегові, котрий тривалий час відстоював своє за-

конне право на Чернігів, Святослав також присвятив немало рядків, не приховуючи своїх симпатій до нього. З древнім рідним Черніговом, який дістався Ольговичам ціною багатьох жертв, Святослав Всеволодич так чи так був зв'язаний і все своє наступне життя. Тому не дивно, що його поема насичена чернігівсько-сіверськими діалектизмами (понад 150).

1139 року, коли Святославу було близько 14 літ, Всеволод Ольгович стає великим князем Київським і невдовзі дає своєму старшому синові місто Володимир-Волинський.

Втративши 1146 року батька, Святослав позбувся і багатого Волинського князівства. Молодому князю-ізгоєві мимоволі доводилось міняти своїх сюзеренів, порушувати клятви, брати участь у князівських чварах. Довелось йому зазнати і половецького полону (1154 р.), тож 1185 року йому нескладно було уявити стан полоненого Ігоря. Нарешті, 1157 року він відчуває під ногами твердий ґрунт, уперше одержавши в уділ родову вотчину. Зазнавши чимало випробувань і незгод, Святослав був на той час уже дуже вмілим політиком.

На початку 1164 року, після смерті свого дядька, Святослава Ольговича Чернігівського, Святослав Всеволодич, діючи в дусі того часу, силою оволодів чернігівським престолом і став главою Ольговичів, відтіснивши свого двоюрідного брата Олега Святославича. Через два роки Олег Святославич, одержавши замість Чернігова Новгород-Сіверський, хотів було звести рахунки із Святославом Всеволодичем, але безуспішно. Природна неприязнь, що її відчував після всього цього до Олега, дається взнаки і в "Слові": учасник Ігорового походу, Святослав Рильський, син Олега, піде не названий на ім'я.

Укріпившись у Чернігові, Святослав став спрямовувати зусилля на досягнення київського престолу. І 1176 року, використавши давню симпатію киян, він утверджується в Києві, взявши верх над Ростиславичами, які, однак, стали його співправителями.

Зрозуміло, такий стан справ не міг задовольнити нового великого князя київського, і Святослав вирішив позбутися своїх суперників — Рюрика та Давида Ростиславичів, але зазнав поразки.

Цілком закономірно, стосунки між співправителями були складними, попри те, що невдовзі Святослав і Рюрик стали сватами. Звертаючись у поемі до Рюрика і Давида із закликом виступити за землю Руську, Святослав — на протигагу звертанню до Ярослава Осмомисла, Романа Волинського та інших — не визнає за ними ніяких заслуг, а лиш нагадує про ганебну поразку, якої вони зазнали з вини Давида від половців 1176 року: "Чи не ваші золочені шоломи по крові плавали? Чи не ваша хоробра дружина рикає, яко тури, ранені шаблями гатованими на полі незнаємі?". Щоправда, Святослав тут же пом'якшує докір, звертаючись до них — "господарі" (термін із сфери родинних міжкнязівських стосунків): "Вступіте, господарі, в золоті стремена"...

ЯКА ДОВГА НІЧ...

Василь Сокіл. *Така довга ніч: спогади старого собаки*. Бібліотека Прологу і Сучасности, ч. 164. Обкл. Ореста Слупчинського. Сучасність, 1984. 96 стор. Ціна 4.95 ам. дол.

Треба сказати зразу: з усіх українських книжок, які я прочитав за останні роки, книжечка Василя Сокола "Така довга ніч" принесла мені найбільшчю приємність і найглибше вловлення. Побіч "Набоїв для розстрілу" Гелія Снегирьова — це єдина книжка, яку я з непослабленою увагою перечитав двічі, і міг би читати ще раз, хоч ці дві книжки тематично і жанрово дуже різні.

"Така довга ніч" форматом невелика, всього на 92 сторінки. Вона написана легкою мовою, в реалістичному стилі, без традиційного в нашій літературі багатослів'я й без модних модерністських пустомельних ребусів та "камбрумів". Зате зміст її глибокий і багатопляновий.

Формально ця книжка Василя Сокола — це "спогади старого собаки" Барзума, який в довгу осінню ніч не може заснути й снує носталгійні, не позбавлені справжнього гумору спогади про своє цікаве "собаче" життя:

"Надворі холодна, дощова осіння ніч...

Перебуваючи на київському престолі, Святослав гідно виконував головну роль великого князя — роль захисника землі Руської. Для половців він справді був "грізний"...

Не слід перейматися тим, що сам князь розповідає про свої ратні подвиги в епічному ключі, — для середньовіччя це звичайна справа.

Як і кожен твір, що носить яскраво виражений політичний характер, "Слово" досить тенденційне. Створюючи його в 1185-1187 роках, Святослав Київський, незважаючи ні на що, віддавав свої симпатії насамперед Олеговому "відважному гнізду". Таким чином, поема — це мовби акт самоствердження Ольговичів, Ольговичів-патріотів... Широта і глибина поглядів Святослава дозволили його "Слову" піднятися до рівня "суспільно-політичного трактату про долі Русі і про роллю князів", що зрештою, і зробило твір безсмертним.

Звичайно ж, усе сказане про авторство "Слова" — це лише гіпотеза, яка вимагає додаткової перевірки. І тут слід насамперед надзвичайно уважно ставитися до свідчень самої поеми, адже в ній, як і в кожному досконалому творінні, немає нічого зайвого і випадкового.

Володимир МЕДВЕДСЬВ

(Скорочено з "Літературної України" ч. 4)

Давно мені не спиться, старому собаці, — всякі думки лізуть в голову... тож у мене досить часу, щоб до ранку, не поспішаючи, передумати свою собачу думу" (стор. 5).

В іншому пляні книжка В. Сокола — це в великій мірі автобіографічна розповідь автора про життя підсоветських людей під час довготривалої темної ночі партійного терору і панування. Ще в іншому пляні — це в'їдлива хоч і добродушна сатира на болячки советської безгосподарної й бездумної системи, яка неспроможна принести людям якщо вже не довгообіцований "рай", то бодай проблеск нормального дня:

"Пес я бувалий, — є про що згадати. Минуле, правда, не таке вже й барвисте. Але й світле майбутнє, про яке пишеться в газетах, особисто мені нічого втішного не обіцяє. Та ще коли воно буде?... (стор. 5).

Відносно харчування виникло чимало проблем. Я зна, що в цій благословенній країні люди постійно борються з труднощами: щодня доводиться клопотатися, щоб десь щось розшукати, дістати, взяти, принести додому, — в цьому мало не все життя проходить..." (стор. 7).

"Маючи куліш, більшого не вимагатиму. Їсти, не гавкатиму... Певна річ і серед собачого роду трапляються незадоволені, а ще гірше — розбещені нахаби. Я б сказав, є така порода номенклятурних собак, які мають закриті продуктові крамниці з особливим набором різних делікатесів. Вони завели спеціальні ательє, де шиють собі модне вбрання, мають розкішні дачі на морі, власні лімузини, — ховають їх ("номенклятурних собак", а не лімузин", — Ред.) на привілейованих цвинтарях, а то навіть у кремлівській стіні. Але, пробачте, чесні трудові собаки не відповідають за тих, — хай вони показяться!" (стор. 9).

Подібних влучних, сатиричних "собачих" сентенцій, які точно характеризують советську систему життя і правління, можна наводити з розглядової книжки Василя Сокола безліч.

Четвертий плян розповіді, тісно пов'язаний з другим і третім, — це вниклива, хоч також добродушна сатира на негативні риси людської вдачі і людей взагалі. Байдуже, чи вони "советські", чи "окультурені". Звичайно, сатира "з собачої точки погляду" й собачої "психології", яку, треба признати, автор вивчив у найтонших деталях:

"...Люди звикли вихвалитися: ми та ми, на все ми здатні, все ми вміємо. Ми й розумні, і нема таких фортець, щоб ми не здолали. А чесно кажучи, прості собаки, без галасливої реклами і самовихвалювання виконують такі завдання з якими хто-зна, чи здатні були б упоратися особи навіть з найвищими науковими знаннями..." (Стор. 10)

"...Несамовито жалісно заплакало дитинча... Не здужає маля, йому потрібен добрий харч і свіже повітря. А матері-одиначці ніколи з ди-

тиною й погуляти, працює в швацькій фабриці й дитину з собою носить... Довго дитинка плакатиме, бо є чому: до всього лиха ще й батько-шалапута покинув її. Справді, — яке діло до своїх цуценят батькам-собакам?

Правда, серед людської породи діти-псюки такі вроджуються, що тільки но зіпнеться на ноги, то відразу й матір рідну забуває..." (стор. 12).

"Змалку я наївно вважав, що оскільки людина — вінець творіння, то нам буде важко її розуміти. А вийшло так, що мені було ой-ой скільки клопоту, щоб навчити людину розуміти мене... Якщо вони (люди) самі себе часто не розуміють, то куди вже їм дотямитися до нас?" (стор. 16).

Деякі уступи в книжці — це надзвичайно вдала органічна суміш усіх згаданих плянів. Висловлені там думки в однаковій мірі характеризують собак і "собак", звичайних трудових людей і номенклатурних советських чиновників. Ось як автор описує життя в славнозвісному (чи сумнозвісному) будинку письменників "Слово" в колишній столиці радянської України Харкові:

"...Жило в ньому багато різних собак, серед них немало з певними званнями і титулами заслужених, орденоносних, медалістів, лавреатів різних премій. З деякими я навіть ніколи не зустрічався, бо вони мене рівним до себе не вважали. Ну, й пес з ними!... Колись, казали, дім цей жив зовсім інакше, називався промовистим ім'ям "Слово". А потім настала доба загального оціпеніння, масового страху, підозри, недовір'я, цілковитого оніміння, стало небезпечно не те, що слово сказати, навіть стрічатись утрьох, бо серед тих трьох обов'язково був хтось один, який на двох інших неодмінно нагавкає..." (стор. 20)...

"Я все життя говорив і тепер повторюю: кожен собака має право гавкати так, як йому природа велить. По-своєму, а не з чужого голосу чи в угоду різним мовним експериментаторам, як ота папуга академіка Белобаби (натяк на акад. і режимного підголоска Білодіда, — Ред.). Бо ніколи в житті не дійде до того, щоб усі гавкали по-однаковому, як того може й бажають деякі собачі політики." (стор. 21).

Може й досить цитат з такої невеликої книжки, але я не можу втриматись, щоб не подати ще декілька, які напевно краще характеризують хід думок автора, чи пак старого собаки Барзума ніж наймудріші коментарі критика. Ось вони:

"Я спостеріг, що люди взагалі бояться неходжених стежок, остерігаються йти власною дорогою, воліють йти за кимось іншим. Їм у житті потрібен дороговказ. Вони перед тим, щоб зробити крок, чекають вказівок. Тож і я в таких випадках казав господареві:

— Іди за мною, не заблудишся..." (стор. 36).

"Нас привчали труднощі терпіти, а не подолувати. Ми це й робимо все життя. Терпимо." (стор. 38).

"Я лягав оподалік (від господаря-письменника, — Ред.) і скося спостерігав, як він зачитувався тими газетами, в яких нічого цікавого навіть для мене не було..." (стор. 41).

"Господар мій напевне був грамотний чоловік. На полицях та в шафах у нього стояло багато книжок. Було й чимало таких, де писалось і про нас. Про собачу вірність і незрадливості, тобо про ті гуманні риси, яких бракує людям." (стор. 43).

"Літературна компанія для такої творчої дискусії на лоні природи... подали від редакторів, цензорів та власних жінок..." (стор. 44)

"...Цей візок люди називали чорним вороном. Одного разу господар показав на нього, попередивши:

— Ото бачиш, гицель. Він накриває сачком безпритульних собак і кида їх у будку.

— А чого ж мені турбуватися? — відповів я легковажно. — Я ж не безпритульний пес, а хазяйський, зареєстрований... маю пашпорт і номерок бряжчить на ошейнику.

— Дуренький! Вони на пашпорт не зважають. Краще не попадайся їм на очі" (стор. 53).

Але одного разу таки попався: "Відчуття великої кривди не давало спокою. Я торкнув сусіда:

— За що тебе?..

— А тебе?

Я не відчував за собою ніякої провини, тому сказав навмання:

— Може, за те, що занадто принохувався.

Сусіда зідхнув і сказав:

— А я, мабуть, десь гавкнув невпопад..." (стор. 55).

"— До речі, забув сказати, привіт тобі передав Чап. І не один раз.

— Чого це він так подобрів? — здивувався я.

— Ти його тепер не впізнаєш. У нього велика трагедія... Забрали його хазяїна. Професора медицини, пригадуєш, з бородю?

— Аякже! Та й як же це? Де, коли?

— Прямо на вулиці. Як ото тебе мішком накрили — і в машину, будь здоров!..

— І професора? Благородного Та за що ж його?!

— А ти знав, за що тебе? Отож бо й є..." (стор. 83).

"Собаче населення (а може й людське) з давніх давен розділилося на породи, касты, партії і класи, і кожна для себе створила свої закони і житейські правила. Одному випало верховодити, другому коритися, третьому трудитися, а четвертому ледарювати або розважати розбещених вельмож. І собаки миряться з таким становищем... Дивно?" (стор. 87).

Читаючи книжку "Така довга ніч", мені постійно пригадувались картини з орвелівського "Колгосп тварин". "Колгосп тварин" перекладено на десятки мов, його вивчають у школах, про нього написано тисячі рецензій у газетах і багато книжок. На знамениту книжку Василя Сокола мені пощастило зустріти лише рецензію Василя Чапленка і ще чийось. І справді, — яка довга ніч,

МІСЦЯМИ ЗАПОРІЗЬКИМИ

Нариси та спогади. Третє видання. Едмонтон, видавництво "Славути", 1985. 64 стор.

Третє книжкове видання нарисів та спогадів МІСЦЯМИ ЗАПОРІЗЬКИМИ відомого українського поета і літературознавця Яра Славутича (перше — Буенос-Айрес, 1957 р., друге — Едмонтон, 1963 р.) вийшло в світ в кількості 2000 примірників та в значно поширеному вигляді. Головніші його додатки — спогади автора про голод 1932-33 рр. в Україні та нотатки з його подорожі по Південній Америці — при чому подорожні нотатки були попередньо друкovanі окремим виданням в 1973 році в Едмонтоні.

Третє видання зібраних нарисів та спогадів складається з п'яти розділів: "Місцями запорізькими", "Голод 1932-33 років у межах сільради", "Гурівська Церква", "Січеслав — народна назва" і Козак та Амазонка". Книжка відкривається коротким авторським вступом, закінчується бібліографією праць автора під назвою "Книжки Яра Славутича" та списком праць про його творчість ("Література про творчість Яра Славутича"). Видання добре ілюстроване. В ньому зібрано близько 25-ти ілюстрацій, пов'язаних переважно з історією козаччини та питаннями голоду в Україні.

До першого розділу збірки, що його названо "Місцями запорізькими" (стор. 7-26) входять декілька підрозділів. Найцікавіші підрозділи: "На Хортиці" (перекази про перебування Т. Шевченка на Хортиці); "Могила Івана Сірка" (народні легенди про походи й життя хороброго козацького отамана Івана Сірка); "Коштовності січової церкви" (опис церковних цінностей останньої Січової церкви, що збереглися в Нікопольському музеї); "Кривий Ріг — козацька назва" (народно-легендарні перекази про походження назви міста Кривий Ріг); "Нове Запоріжжя" (інформації про сучасний стан запорізьких земель).

Перший розділ цього видання характерний різноманітністю вміщеного матеріалу. Так, поруч цікавих історичних відомостей про козаччину, в ньому знаходимо чарівні описи природи степової

і в нас, на еміграції, в т. зв. вільному світі...

Єдина потіха в тій дійсності — це інформація, що книжкою нашого співробітника Василя Сокола зацікавились деякі англомовні критики і видавництва й що вона також, мабуть, вийде французькою мовою.

До речі, цікаво, що свої "собачі спогади" автор розпочав писати ще в Харкові в 1967 році, а закінчив у Нью-Йорку в 1981 р.

Довгий час, витрачений на друкування книжки і досить численні не виправлені друкарські помилки в ній свідчать про те, що технічні труднощі переживають сьогодні не лиш "Нові Дні", але й багатші наші видавництва.

України, зокрема її рослинного світу, цікаві відомості про Дніпрові пороги, докладний опис деяких рік та клімату України. На особливу увагу заслуговують влучні спостереження автора над настроями українського села під советською окупацією та його роздуми над підневільним станом українського народу, зокрема українського селянства.

Другий розділ книги "Голод 1932-33 років у межах сільради" (стор. 27-38) — цінний документ до питань голоду в Україні. Цей розділ без сумніву, є одним з найголовніших достоїнств збірки. Зібрані й належно прокоментовані в ньому особисті спогади й болючі пережиття автора, тоді 14-ти літнього хлопця — очевидця голоду, важко переоцінити. Причини та наслідки голодомору проаналізовано автором в історико-соціальному розрізі з притаманною йому відвертістю й гостротою суджень. Нема сумніву, що цей історичний матеріал буде належно використаний дослідниками, як рівно ж стане важливим довідником в поширенні інформації про цю страхотливу масакру, виконану над українським народом брутальною політикою Москви.

В третьому розділі збірки "Гурівська Церква" (стор. 39-41) описано історію українського села Гурівки та сумну долю церкви Св. Покорви в цьому ж таки селі. Трагічна доля цього Божого Храму — це типовий приклад переслідування релігії по всій Україні, нищення її церков та духовенства комуністичним режимом.

"Січеслав — народна назва" (стор. 42-47) — це четвертий розділ зібраних нарисів та спогадів Яра Славутича. Автор подає в ньому цікаві відомості про походження назви міста Січеслава (теперішнє Дніпропетровське). Свої твердження він ілюструє багатим фактичним матеріалом, що являє собою безперечний інтерес для широкого кола читачів. На жаль, особиста тут полеміка автора з окремими особами хоч і не применшує загальної вартості розділу все ж до деякої міри порушує академічність викладу.

П'ятий розділ книжки травелог під назвою "Козак та Амазонка" (стор. 48-62) містить опис вражень автора з його подорожі по Південній Америці, яку він відбув у 1972 році. Цей розділ містить важливі інформації до історії українців в цих місцях поселення. Особливо майстерно і не без гумору, в легкому стилі подорожніх записів, змальовано автором екзотичну Бразилію. На тлі описів природи Бразилії, її окремих міст, історичних пам'яток та способу життя, виразно виступає громадське життя українських емігрантів та їх культурні досягнення в цій країні.

Рецензована збірка нарисів та спогадів МІСЦЯМИ ЗАПОРІЗЬКИМИ Яра Славутича цінна як своєю літературною вартістю так і своєю інформативною насиченістю. Вона містить цікаві спостереження, відзначається оригінальністю думки, різноманітним фактичним матеріалом та яскравістю й переконливістю вислову. Її поява — це значний черговий вклад в літературні надбання автора та в українську літературу Канади.

ДЕЯКІ ЗАУВАГИ НА ЛИСТ ПАНА ДАНИЛА МІРШУКА

Прочитавши лист пана Данила Міршука до пана голови Т-ва Єврейсько-Українських зв'язків в Ізраїлі Якова Сусленського ("Нові Дні", травень 1985), мимоволі згадується випадок, який мав місце на Вінниччині після війни.

Повернена радянська влада і її нові закони лютували. Українцям все ще нагадували, що вони гарно зустрічали німців в 1941 році й дехто з них співпрацював з окупантами. Карали за все: за один буряк, за жменю зерна, за визбиране після жнив колосся, що вже струхлявіло. До цього ще прибавлялися побутові справи; як в районних КПЗ, так і в Вінницькій в'язниці все було переповнене — майже весь нарід одні злочинці.

Якось в одному із районів Вінниччини, після слідства в міліції і його продовження в прокуратурі, яке затягнулося майже на півроку, розглядалася побутова справа одного молодого українця. Всі ті, хто займався цією справою в міліції й в прокуратурі, були українцями. Розглядати справу належало районному суду, а там суддя був єврей. Підсудного засудили на один рік, і тут же міліція його заарештувала і повела до свого КПЗ. Родина засудженого, яка була присутня на суді, покинула залю суду, опинившись на вулиці. Цих людей можна було зрозуміти й співчувати їм, бо в них було горе. Хтось з місцевих жителів підійшов до батьків засудженого і спитав, чим закінчилася справа їх сина. Батько засудженого, вже не молодий селянин, трохи поміркував і відповів на питання так:

"...Бачите, якби там, — він показав рукою на приміщення суду, — сиділа людина, то вона б помилувала нашого сина, а там же сидить жид..."

От вам, пане Міршук, та сама логіка що й у вас. Неосвічений, побитий горем батько засудженого не бачив нікого винного в справі покарання його сина, крім судді і тільки тому, що суддя був жид...

Точнісенька так, як у вас"... Я не був антисемітом, але живши в советській імперії, бачив євреїв на високих становищах у ГПУ-НКВД, прокуратурі..." А інших не бачили?

Як це не дивно, ще кріпко живе й тепер серед українців щось подібне тому, як його зазначив герой повісті "Пан Халевський". Самого письменника й драматурга Г. Квітку-Основ'яненка я не зараховую до антисемітів, але герой названої вище його повісті є типовим представником антисемітів. Ось що каже цей герой:

"...Наша матінка вчила нас, своїх синів, що ми мусимо ловити горобців та знищувати, відкручуючи їм голови. Бо наша матінка казала нам, що горобець не птиця серед птахів, що він нібито те, що жид серед людей..." (Цитата вільного перекладу з російського тексту. Я. М.)

Ось така "лірика", така "логіка" й таке порівняння.

Тепер відносно вашого "героя" Раппопорта, який наказав: "По врагам огонь! — й постріли з кулеметів скосили недомучених німцями людей".

В вашому листі немає мови щодо подій в Вінниці в липні 1943 року, коли німці за допомогою місцевого населення виявили місця похоронення вбитих советською владою в 1937-38 рр. так званих "ворогів народу", й на тих місцях провели розкопки. Ви тільки ведете мову про те, як якийсь комісар першого рангу НКВД Раппопорт в 1944 р. зорправився самовільно з "родственниками" замордованих "ворогів народу". З'ясуємо справу ясніше.

Дійсно в липні 1943 р. в м. Вінниця, де тепер розташований міський парк імені Горького, а раніш, до війни, це була околиця міста, яку називали "Каліччя", та поблизу, з допомогою місцевого населення виявили місце захоронення тих, кого заарештували в 1937-38 рр. так звані органи державної безпеки, тобто — ГУГБ НКВД ССРСР, під виглядом "ворогів народу".

Цій справі німецька окупаційна влада дала широке оголошення. Сюди на розкопки замордованих советською владою людей прибули не тільки вінничани. Були тут і з Київщини, Кам'янець-подільщини, Проскурівщини та інших місць. Це був дуже рідкий й майже єдиний випадок знайдення подібного місця. Тому сюди поспішили рідні й близькі тих, хто зник в 1937-38 рр. після арешту. Було знайдено близько 9000 трупів, забитих пострілом в голову. Серед цих людей німцями були виявлені українці, поляки та інші національності. Німці не уточняли, хто належав до "інших національностей", бо це були євреї. Було дозволено родичам забирати ті трупи, яких вони пізнали по рештках одягу чи взуттю й перенести їх для похоронення на кладовищі рідного села, міста чи містечка.

Тепер ми зробимо невеличкий відступ. Як ви пишете в своєму листі, що ви вітали прихід німців в 1941 році на Україну, але хутко зорієнтувалися бо зрозуміли, що прийшов не той, кого ви чекали. Це не тільки ви так думали. Багато дехто вітав прихід німців на Україну, навіть були випадки, коли окремі євреї зустрічали німців з сіллю й хлібом, але передова й освічена нація Західної Європи не розуміла й не хотіла зрозуміти цього.

З приближенням 1944-го року, коли вже стало зовсім ясно, що через деякий час німці будуть витиснені з України й Вінниччина буде вільна від них, то доросле населення стало задумуватися над цим. Особливо це стосувалося чоловіків, вік яких відносив їх до військовозобов'язаних літа 1941 року й пізніше. Ці люди за советськими законами мусіли бути в червоній армії, або загинули на фронті. Третього їм не було дано, а вони були живі й здорові, та мало того, як трохи пізніше цим людям тикали під ніс — "три года сидел под юбкой своей жены, а мы кровь проливали..." То тепер, з приближенням фронту за всяку ціну кожному з згаданих людей треба бу-

ло добути собі алібі, бо вони добре знали, хто наближається і що буде як прийдуть "свої". Ситуація кінця 1943-го й початку 1944-го років на Україні привела до висновку, що є тільки єдиний вихід з такого становища — це стати партизаном.

Партизанськими справами на Україні займалися: Тимофій Амбросійович Строкач (після війни буде міністром внутрішніх справ — МВД України) та секретар підпільного ЦК КП (б) України М. А. Бурмістренко. Зокрема на Вінниччині діяв підпільний обласний комітет партії з своїм секретарем — Стахурським. То до цього партизанського руху й примкнули ті, хто шукав алібі. Саме в цей період й розвелосся багато партизанських загонів, які не відчували недостатку в людях.

Події в Вінниці в зв'язку з розкопками були в полі зору партизанських керівників. В той час вже діяла добре налагоджена агентурна сітка не тільки партизанів, але й залишена тут ГУГБ НКВД ще в 1941 році в підпіллі. Не стояла в стороні й агентура підпільного обкому партії. Все те, що мало місце в Вінниці, було відомо не тільки вище названим, але й на "великій землі", тобто в Москві, бо ці події були майже більші ніж Катинь.

З передовими частинами советської армії весною 1944-го року на Вінниччині з'явилися перші загони "Смерш" та наспіх сформовані районні відділи НКГБ та НКВД (пізніше — МВД й МГБ.) Вони мали досить інформацій про всі події на Вінниччині за час німецької окупації. Цього було досить, щоб провести арешти тих, хто за доносками агентури коляборував з німцями, приймав участь в розкопках і т. п.

Дуже добре відомо й не треба доказувати, що всі злочини, вчинені советською владою проти своїх народів, ретельно приховуються і покриті темною тайною, тим більш коли це стосується групи людей, над якими вчинено злочин. Нам з вами, п. Міршук, не під силу підрахувати ці злочини. В 1937-38 рр. вимордували "органи" декілька мільйонів людей і, мабуть, їх могили не скоро будуть знайдені.

Але ситуація, з комісаром Раппопортом, яку ви зобразили й описали в вашому листі, вами придумана навмисно. "Герой" цієї ситуації Раппопорт — для тверезо думаючої людини це не більш, як одна із різновидностей примітивного антисемітизму.

Пишетесь це все не для того, щоб допомогти п. Сусленському "виправдатися" перед п. Міршуком. Пан Сусленський як-небудь обійдеться без мене, бо він сам гарно знає справи що до чого. Пишетесь це до речі, бо як п. Міршук, так і інші були на окупованій німцями Вінниччині. Пробув там і я два роки, й носило мене майже по всіх районах області. Але не на становищі п. Міршука, а далеко гіршому й без права на життя, не кажучи вже про те що потрібно живій людині... І ніколи, — ані під час війни, ані після неї, перебуваючи на Вінниччині, не чув я ні від кого, щоб

когось на майдані прилюдно (налюдах) розстріляли. Дехто з родичів репресованих зник, але по-таємно, як це завжди робили чекісти.

Після так званого звільнення, перші два-три дні, мужчини віком від 17 до 55 років включно були мобілізовані польовими военкоматами й загнані до 150-го запасного полку 2-го Українського фронту, що розташувався в полі під голим небом біля міста Могилів-Подільський. Я не кажу про тих, хто знаходився в лісах в УПА-ОУН.

Через два-три тижні "навчання" в запасному полку, після прийняття присяги на вірність, перед вирушенням на клеочучий фронт, що проходив в Бесарабії та Румунії, нам уцілілим від німецько-фашистського мордування як євреям, так й українцям кинули прямо в очі:

"Вы все есть предатели родины и заслуживаете наказания. Само пребывание на оккупированной территории — преступление. По существующему закону вас всех следует расстрелять. Но советская власть милостива, и она дает вам возможность искупить свою вину. Только ценою пролитой крови вы ободуете себе прощение... другого вам не дано..."

Сотні, тисячі десятки тисяч вінничан, киян, поляків стояли з опущеними очима, вислухуючи майже годинну, "мораль", а після йшли вмирати, щоб змити з себе "вину" за перебування на окупованій німцями Україні.

Ціною в 166,000 вбитих "звілнена" Румунія — це майже всі ті, хто "искупал вину" перед "освободителями".

Пане Міршук! Слово жид — є образливим словом, для цього не треба шукати його коренів. Тим більш воно образливе, якщо його вживає освічена людина і воно друкується. Якщо ви так вперто наполягаєте на тому, що вам не зрозуміло, чому слово жид є образливим, то це дає право вашим опонентам бути впевненими, що вони мають справу з антисемітом.

Смію надіятися, що редакція не відмовиться надрукувати моє враження після ознайомлення з листом пана Данила Міршука.

З щирою повагою й найлучшими побажаннями:

Член Товариства Єврейсько-Українських

зв'язків в Ізраїлі
Яків Менакер

12-го серпня 1985 року.
Назарет-Ілліт, Ізраїль.

Відповідь голови Товариства Єврейсько-Українських зв'язків п. Якова Сусленського на відкритий лист п. Данила Міршука буде надрукована в наступному числі "Нових Днів",

— Редакція

ЗРОБІТЬ ПРИЄМНІСТЬ І КОРИСНУ ПОСЛУГУ СВОІМ РІДНИМ ТА ПРИЯТЕЛЯМ. ПЕРЕДПЛАТІТЬ ДЛЯ НИХ ЖУРНАЛ "НОВІ ДНІ"!

“ЧАЙКА” З АВСТРАЛІЇ В ТОРОНТО

В п'ятницю, 11-го жовтня 1985 р., відбувся в Торонто, Канада, концерт чоловічого хору “Чайка” з Мельбурн і танцювального ансамблю “Веселка” з Сіднею. Концерт відбувся під опікою Комітету Українців Канади. Винайнята зала Технічної школи, що на вул. Гарборд, виявилася за малою. Чимало людей, не мавши змоги дістати квитків на концерт, повернулись невдоволені додому.

В хорі “Чайка” виступали 33 співаків. з них третина виглядом з молодшої генерації, що запевняє майбутність хору.

Степан Корінь, диригент хору, закінчив музичну школу в Польщі, був членом професійних і інструктором шкільних хорів, та диригентом церковного хору. У 1945 році, ще в Західній Німеччині, Степан Корінь став співзасновником і диригентом хору “Чайка”.

На концерті виступали з солістів баритон Валерій Ботте і бас Ярослав Ліщинський. Хор виступав в українських національних і в формально-концертних костюмах.

При фортеп'яні акомпанювала Галина Кривенко.

Танцювальний ансамбль “Веселка” виступив у складі чотирьох пар, його мистецький керівник і хореограф — Наталя Солошенко-Тиравська.

Було виконано понад 20 українських пісень відомих композиторів — А. Гнатишина, А. Кос-Анатольського та інших. Між ліричними піснями було й кілька жаргівливих. Винятково гарно була виконана молитва Д. Мошняка. Піяністка Галина Кривенко виступала з двома композиціями у власній обробці. На біс хор виконав по англійськи австралійську популярну пісню “Вальсуюча Матильда”.

Програма концерту була добірною й виконана по мистецьки, з легкістю. Від самого початку відчувалося, що хористи й диригент встановили живий зв'язок з слухачами. Виконання пісень, у більшості, було захоплююче. Диригент і хористи були одна співоча цілість.

Виступи танцювального ансамблю “Веселка” чергувалися в програмі з виступами хору. Танцюючі пари були відмінні в другій половині програми. Дівчата й хлопці були справді молодці. Танці і строї були підібрані з козацького і гуцульського побуту.

Конферансьє Зіна Ботте з легким гумором, гарною українською мовою оголошувала програму й належні привіти, посилюючи живий зв'язок між мистцями і слухачами.

Присутні нагороджували “Чайку” і “Веселку” своїми щирими оплесками. Наші близькі земляки із далекої Австралії дали відчуття, що вони привезли разом з українською піснею й танцями своє братське українське серце. Так і українці Торонто старалися дати відчуття свою щирю вдячність. Спасибі вам, дорогі земляки з Австралії, що ви не пошкодували своїх п'ять тижнів вільного часу і грошових витрат і прибули з концертом, щоб процвітала українська пісня, танець, — українська культура.

Отож, наші незабутні земляки, приїжджайте знову!

Ми вітаємо клич вашого конферансьє, що “Українському роду нема переводу!”.

На кінець не обійдеться і без новоднівської копійки.

Було надзвичайно приємно, що яких 15% “чайківців” є читачами наших “Нових днів”. Жаліємо, що не почули голосу нашої співробітниці Галини Корінь. Також, скориставши з нагоди, що “Чайка-Веселка” швидко долетить до Австралії, нам вдалось передати привітання великому працівникові на українській культурній ниві в Австралії — Дмитрові Чуб-Нитченкові.

К. Р.

Хор “Чайка” з Сіднею

ВШАНОВАЇО 85-РІЧЧЯ В. КУБІЙОВИЧА

В неділю, 13-го жовтня 1985 р., в Торонто, в залі УНО при вул. Коледж, заходами відділу Патронату НТШ, відбувся бенкет на пошану професора Володимира Кубійовича, головного редактора **Енциклопедії Українознавства**, з нагоди його 85-річчя. Цей бенкет був одночасно зустріччю українського громадянства з д-ром А. Фіголем, головним співпрацівником Ювіляра, з метою посилення моральної і матеріальної підтримки для **ЕУ**.

Головним промовцем вечора був д-р А. Фіголь. В імені хворого і несприятливого Ювіляра виступив проф. Аркадій Жуконський, який подав також інформації про хід дальшої праці над **ЕУ**. Випуск 10-го (останнього) тому **ЕУ** передбачується на 1987 рік, в тому ж році мав би вийти і другий том англomовної **ЕУ**. Перший 5000-ий наклад першого тому англomовного видання вже вичерпано, а другий, також 5000 наклад, уже в продажі.

Від науковців виступав проф. М. Лупул, а від СКВУ його президент Петро Саварин. В імені жертводавців говорив Петро Яцик, який досі пожертвував на українські наукові цілі біля пів мільйона доларів. З Мюнхену була присутня Софія Янів, дружина ректора УВУ.

Вечором провадив колишній виконавчий директор КУК Ярослав Кальба. Збірку фондів на залі і оголошення виконав Богдан Бігус. Вступ на залю був \$50.00 від особи і зала була заповнена. Збірка готівки і зобов'язань до заплатавання дала понад \$50.000.00. Наша торонтська громада ще раз доказала своє зрозуміння до значіння української енциклопедії для науки, культури і престижу України в світі. На подібних попередніх трьох зустрічах в США зібрано вже понад \$150,000.00.

Концертова частина вечора складалась з мистецьких виступів двох груп — Ансамблю бандуристів ОДУМ під керівництвом Валентини Родак і співочого жіночого тріо "Верховина" під керівництвом пані Глібович.

Професорові Володимирові Кубійовичеві бажаємо скорого видужання і вітаємо його з 85-річчям!

Редакція "Нових Днів"

50-ЛІТТЯ ТВОРЧОЇ ПРАЦІ І РЕТРОСПЕКТИВНА ВИСТАВКА МИРОНА ЛЕВИЦЬКОГО

З нагоди п'ятдесятиліття мистецької творчости Мирона Левицького влаштовано ретроспективну виставку його малюнків і графіки. Відкриття виставки відбулося 14 вересня 1985 року в галерії Канадської-Української Мистецької Фундації в Торонті, а 18 жовтня 1985 року відбулося у Вінніпегу, в галерії Осередку. Куратором виставки є Дарія Даревич, яка також опрацювала і написала з цієї нагоди двомовне видання про мистця.

Це перший раз у Канаді відбувається ретроспек-

тивна виставка широковідомого і кращого українського мистця. Навіть такий популярний мистець, як Василь Курілик не дочекався ретроспективної виставки своїх праць. Тільки на такій виставці, що охоплює праці мистця впродовж усього його творчого шляху, можна глибше і повніше познайомитися з досягненнями мистця.

Мирон Левицький народився у Львові і до Канади приїхав у 1949 році на тридцять сьомому році життя. Мистецьку освіту здобув у школі Новаківського у Львові та в Академії Мистецтв у Кракові. Працював графіком при українських видавництвах, де ілюстрував та оформлював книжки і журнали спершу у Львові, потім в Австрії, а відтак у Канаді. Впродовж п'ятдесят років оформив та ілюстрував понад триста видань, намалював кількасот картин та розмалював десять церков в Україні, Канаді (5) та Австралії (4). Все це принесло йому широкий розголос та популярність.

Перша самостійна виставка Левицького відбулася у галерії "Рор Вольмар" у Парижі весною 1958 року. В той час у французькій пресі появилось 10 дуже прихильних рецензій на виставку нашого земляка...

Від того часу відбулося ще тринадцять індивідуальних виставок Левицького в Торонті, Нью-Йорку, Оттаві, Ватерлю і Чикаго. Ретроспективна виставка — це п'ятнадцята і найбільша виставка мистця, яка дала глядачам не тільки перегляд його праць, але також можливість оцінити багатий творчий шлях у малярстві та графіці одного з найважливіших сучасних українських мистців.

Дарія Даревич

В другу річницю відходу в Вічність моєї незабутньої Дружини Марійки, що покинула цей світ 25 листопада 1983 року, замість квітів на її могилу складаю пожертву на журнал "Нові Дні" в сумі \$25.00.

Вічна Їй Пам'ять
І. Передерій — чоловік

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ ДО ЖУРНАЛА "НОВІ ДНІ" І ДО ДІТЕЙ НАШИХ

Перечитавши уважно дві відозви в "Нових днях" (липень-серпень і вересень 1985 р.) в справі "рятування прав і доброго імені українців в Канаді" (і в світі, М. Н.), схвалюючи запізнену ініціативу, хотілося б дізнатися про конкретні плани ініціаторів. Немає сумніву, що успіх кожної ініціативи залежить від фінансової бази, але хоч у всіх наших починах знаходиться шляхетний привід — часто виследи не компенсують труд і ціль.

Ефективність наших заходів залежить від розуміння психіки байдужого або ворожого до нашої справи оточення і від відповідного підбору метод. Немає, наприклад, потреби заперечувати надії століттями мученого і нищеного українського народу, які виринули з вибухом Другої світової війни. Українці пам'ятали досить шляхетну поведінку німців під час Першої світової війни, шанували їхні культурні досягнення (яких ніхто не заперечує навіть після Дахав і Азшвіцу) і, не маючи підтримки для своїх політичних стремлень з боку західних націй (Франції, Англії, США), потопаючи у власній крові (нагадаймо льохи ГПУ, НКВД, голод 1933 року й мільйонові жертви в сибірських таборах!), в такій ситуації надіялись на кожну соломинку рятунку. Ніхто на світі не має права нищити народ! Адже ж навіть лицар Черчіль, який мусів знати про криваві дії Франкенштайна-Сталіна, зробив, рятуючи свою Англію, компроміс. Це стосується теж Рузвельта — найбрудніший момент в історії колаборації!

І якщо хтось у світі має право вимагати відшкодування — морального насамперед — то це ми, українці, яких найбільш підставові права світ ігнорує.

Як сказано, — фінанси є важливі і це наша "зломана нога", але ми маємо в наших грудях "атомову бомбу" — **українське серце**, тож звертаємось до нашої молоді: Дорогі! — **йдіть на вулицю**, демонструйте, вимагайте правди для вашого мученого і змученого народу! **Це ваш обов'язок!** Не більший і не менший, ніж годування голодних в Африці чи вислів солідарності з поневоленими народами всіх країн.

Що більше, — домагайтеся відреставрування наших культурних скарбів, домагайтеся повернення "шапки Мономаха" до вашої столиці Києва, символу вашої історії, політичної мудрости і справедливости!

Наші діти! Наше українське майбутнє! Задемонструйте світові нашу українську правду, методами, які він розуміє!

Ваші добрі батьки пройшли дорогу Кальварії — воєнні жажіття, післявоєнні злидні, тяжкі початки клеєння гнізда в чужому оточенні, вони пережили фізичні і душевні катастрофи неувяжних вимірів (читайте хоча б фрагмент у "Нових Днях", ве-

ресень 1985, стор. 1), а тепер — діти наші — ваша черга!

Ми дали змогу вам бути умом рівноправними громадянами світу, — привілей і обов'язок мудрої і чесної людини. Ми дивимось на вас. Не розчаруйте!

Будьте приготівані: так, ми, як кожний нарід, мали своїх злочинців — переважно дрібних сільських "курокрадів", — але не тратьте через це рівноваги, бо ви є Дочками й Синами напразду великого й шляхетного народу.

М. Нестор, Нью-Джерсі

ЦЕ ТРЕБА ЗНАТИ Й ПАМ'ЯТАТИ

26-го травня ц. р. в 21-му числі "Українських вістей" було надруковано статтю: "УКРАЇНА Й О.О.Н.". Із змісту надрукованого видно, що "У.В." стурбовані тим, що "Група американських сенаторів, роздумуючи про шляхи стримання советської ідеологічної й територіальної експансії, прийшла до досить дивного висновку: усунути Україну й Білорусію як несамостійні державні одиниці, що грають ролю додаткових голосів для СССР на тому міжнародньому форумі, і тримати їх поза Об'єднаними Націями до того часу, поки вони не стануть справді незалежними".

У продовженні статті читаємо: "Підхід в засади правильний, але політично-недалекий. Щоб допомогти цим двом республікам відзискати незалежний статус, їх треба ще більше витягати на світовий овид, а не заганяти в советсько-провінційний закуток. Та й сумнізно, щоб виключення їх з ООН Західний світ зискав для себе прихильність тих двох народів. Скоріше, навпаки, викличе ворожість і зневіру."

Дивно, що знаходяться серед нас середовища й окремі діячі, які завзято оплескують такий намір американських сенаторів."

До глибоко продуманого й сказаного "Українськими вістями" про Україну й О.О.Н. варто додати мою розмову із знайомим мені єдинонеделімським "господіном", С., що відбулась 9. 8. 1985 року.

Щоб не відставати від життя та споживати їму й для душі, С. і я читаємо друковане слово. Тож, обмінявшись думками про прочитані нами спогади відомих правозахисників Л. Плюща та генерала П. Григоренка, ми почали обговорювати питання України, яка виводить його із стану рівноваги. Тут наведу діалог нашої розмови:

С. — Будьте ласкаві і скажіть мені, як українці думають усамостійнити Україну?

Р. — Для мене це питання є тяжким і складним. Щоб відповісти на нього, треба вміти бодай трішечки передбачувати майбутні події, а для цього, якраз, я мало з'їв "соли"...

Я навмисне, був стриманим і скромним, даючи йому можливість вибалакатись.

С. — А я знаю як Україна усамостійниться! Вам же відомо, що УРСР належить до О.О.Н. Правда, її теперішні представники в Об'єднаних Націях є послуханими виконавцями Москви, але майте на увазі, що вони не є наївними людьми, і тому, коли прийде ліпший час, вони використають трибуну О.О.Н. і заявлять перед світом про вихід України з складу ССРСР, а світ, як звичайно, підтримає їх. Але знаючи те, що без українського хліба, вугілля, залізної руди і, найголовніше, без Чорного моря Росія існувати не зможе, то ми повинні над цим подумати і своєчасно відкликати УРСР із складу Об'єднаних Націй, — так закінчив своє пояснення єдинонеділимець С.

Повернувшись додому, я довго думав над "откровенним" словом знайомого "господина" С., і прийшов до висновку, що приналежність УРСР до Об'єднаних Націй не є в інтересах білих і червоних єдинонеділимиців. Тому вони роблять все можливе, щоб під їхніми продуманими діями чужі люди, а в тому числі і наші закордонні "безпомильники", домагались усунення УРСР із складу Об'єднаних Націй. Приналежність сучасної УРСР до О.О.Н. — це є один із шляхів виборення волі України та її усамостійнення. Про це повинні знати свідомі українці й робити відповідне діло.

Д. РИБАЛКА

ПОТРІБНА ІНФОРМАЦІЯ

В 1932-33 роках в Україні в різних повітах і областях було занесено кілька сіл на "Чорну дошку" за невиконання хлібодоставки державі. Хто знав би як зветься чи звалися ті села в той час, якого були вони повіту та області, — будь ласка пришліть таку вістку на адресу "НД". Дуже добре було б, аби було описано коротенько історію села з тією "Чорною дошкою".

**
*

При цьому шлю чек на суму \$25.00, призначених на пресовий фонд "Нових Днів" із збірки під час поминального обіду, який відбувся після панахиди у річницю смерті бл. п. Афанасія Земляного, кол. офіцера Кубанського Війська.

Обід був коштом пані Гувер-Гриневиц, яка була хвора і не могла бути присутньою. Збірку було поділено: 50% для Української Православної Церкви у місті Сан-Франсіско, (при 345 — 7-ма вул.), де відбулася панахида, 25% на "Нові Дні" і 25% на "Українські Вісті".

З пошаною, Микола Костирко

ВІСТІ З УКРАЇНСЬКОГО МУЗЕЮ КАНАДИ

● Українському Музеєві Канади в Саскатуні почастило дістати українську частину експонатів з колекції Гілфордського Студійного Центру Історичних Костюмів при Саскачеванському університеті.

Поміж 83 подарованими Музеєві експонатами на ходяться писанки, настільники, стінні декорації, шалі, пояси, різьба, кошики, вишивані сорочки та інші мистецькі речі, що їх привезли до Канади наші перші переселенці.

Університет почав збирати такі речі ще на початку 20-их років.

Але із зміною програми Гілфордський Центр концентрує тепер свою увагу на тканинах продюкованих лише в Західній Канаді, тому погодився передати Музеєві опіку над цією цінною збіркою експонатів з України, що ілюструють добу ранніх українських поселень у Канаді.

**
*

● Серед 750 громадян з околиць Торонта, що були відзначені Онтарійським Міністерством Громадянства й Культури за свою добровільну працю для провінції, нагороджено також сім добровольців з Онтарійської філії Українського Музею.

Нагороди отримали такі добровільні працівниці Музею: Дж. Вахна, Анна Євчук, Ольга Гамара, Анна Троян, Ірина Шиповик, Стефа Олійник.

**
*

● Від 12-го до 15-го червня в Музеї перебувала проф. Мері Келлі з коледжу Томкінса Кортлянда, Дрейден, Нью-Йорк. Професор Келлі досліджувала і фотографувала зразки українських вишивок, що зображують мітологічних богинь. З цією метою вона і раніше широко подорожувала, включаючи 9-місячні відвідування етнографічних музеїв України.

● Телевізійна станція С8 зфільмувала в Музеї рекламний епізод з „Місс Саскатун“. Ця реклама включає кілька найкращих атракцій для туристів і подається на телевізії регулярно.

● В липні 1985 р. Музей відвідало 1,173 людей не лише з Канади і з США, але й з Англії, Австралії, Барбейдос, Бразилії, Голландії, Данії, Еспанії, Індії, Ірландії, Малазії, Німеччини, Нової Зеландії, Румунії, Тайланду, Філіпін, Франції, Швейцарії, Югославії і Японії. Ось кілька зразків записів у книжці відвідувачів: "Яка чудова спадщина!", "Добре пляновано, атрактивно", "Ви можете гордитися своїм українським походженням!", "Вище очікуваного!"

В четверті роковини відходу від нас дорогого чоловіка і батька Данила П. Завертайла посилаємо \$50.00 на допомогу нашим "Новим Дням", що Небіжчик так їх любив.

дружина Параскевія й діти Юрій, Оріся й Лариса

ПОЖЕРТВИ НА ПРЕСОВИЙ ФОНД "НОВИХ ДНІВ"

КАНАДА

Петро Неліпа з родиною, Торонто	100.00
І. Передерій, Монреаль	25.00
проф. Т. Б. Цюцюра, Галіфакс	17.00
І. Т. Ткач, Гамільтон	12.00
Н. Н., Ватерло	10.00
І. Бабин, Тандер Бей	7.00
П. Чорний, Торонто	7.00
І. Міщина, Торонто	6.00
А. Кіріченко, Торонто	2.00

США

П. Завертайло, Чікаго	\$50.00
Г. Костирко, Сакраменто	25.00
Г. Венке, Мейплвуд	22.00
д-р Ю. Заславець, Бруклін	12.00
П. Діловський, Рочестер	7.00
М. Роговський, Ірвінгтон	7.00
З. Петляр, Маямі Біч	5.00
В. Зінченко, Чікаго	5.00
А. Де Шудрій, Рівер Вейл	2.00
І. Данковський, Гамден	2.00

АВСТРАЛІЯ

А. Рібіцький, Кейлор	\$45.00
В. Стельмахів, Секлеод	\$5.00

НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

І. Річ-Горгота, Саскатун	— 1
--------------------------	-----

Щире спасибі всім за допомогу і пожертви.

Редакція й адміністрація

Дорогі читачі!

В кого є заборгування, сплатіть його ще перед кінцем 1985 року. Одночасно передплатіть "Нові Дні" на 1986 рік.

ДОРОГІ ЧИТАЧІ

ЛИСТУВАННЯ ШЛІТЬ ТІЛЬКИ НА АДРЕСУ "НОВИХ ДНІВ", ПОДАНУ НА ДРУГІЙ СТОРІНЦІ ОБКЛАДИНКИ.

ІНШІ АДРЕСИ — НЕДІЙСНІ!

**1000-ЛІТТЯ ХРЕЩЕННЯ УКРАЇНИ ПІД ЧАС
ЕКСПО У ВАНКУВЕРІ**

Подаємо до ласкавого відома всьому українському громадянству, що з благословенства Його Блаженства, Блаженнішого Василя, Митрополита Вінніпегу і всієї Канади та з підготовкою Ювілейного Комітету Хрещення України на Британську Колумбію відбудеться 2-го і 3-го серпня 1986 р. Б. у Ванкувері, під час Світової виставки "ЕХРО", ВЕЛИЧАВЕ СВЯТКУВАННЯ 1000-ТЯ ХРЕЩЕННЯ УКРАЇНИ, в якому візьме участь увесь єпископат нашої Святої Православної Української Церкви в Канаді з місцевим та прибулим духовенством.

Щоб забезпечити гостям місце перебування, Ювілейний Комітет замовив на терені Університету Британської Колумбії помешкання в ціні 26.00 доларів від особи (кімната з душем); 45.00 доларів від одної особи (кімната з лазничкою); 55.00 доларів від родини з двох осіб (теж кімната з лазничкою). Коли в родині є більше осіб, тоді доплачується по 10.00 доларів від кожної особи. Зголошення треба надсилати на адресу Університету до кінця 1985 р., яку подаємо нижче. Перебування в Університеті від 30 липня до 6 серпня 1986 р.

Маємо надію, що українське громадянство численно прибуде на наші святкування і при нагоді відвідає Світову виставку у Ванкувері. До прийомного побачення на ювілейних святкуваннях у Ванкувері наступного року!

UBC Conference Centre
University of British Columbia
2075 Wesbrook Place
Vancouver, B. C.
V6T 1W2

Ювілейний Комітет УПЦ

ВИСТАВКА ПРАЦЬ ЛЕОНІДА БЕНЦЕЛЯ

Від 20-го жовтня до першого грудня ц. р. в Українському Музеї Канади в Саскатуні триватиме виставка картин і репродукцій проф. Леоніда Бенцеля п. н. "Рефлексії з минулого нації". Ця виставка олійних картин, рисунків і кольорових фотопродукцій мала попередньо добрі успіхи в Нью-Йорку, Сан Франціско, Ванкувері, Едмонтоні, Вінніпезі та в інших містах Америки і Канади.